

Norrland i centrum

Projektrapport september 2025

Innehåll

Inledning	3
Bakgrund	3
Politiken har svikit Norrland	5
Regionalpolitikens död	5
Demografi, flyttmönster och kompetensförsörjning	6
Vem äger den gröna industriomställningen?	9
Vem har ansvar?	10
Ett kolonialt utnyttjande av naturresurser	11
Staten som energitjuv	11
Skog i Östersund skattas, ja var då?	13
Sverige är en extrem gruvnation	14
Inget statligt ansvar för varken boende eller service	15
En bostadsmarknad utan ambitioner	16
En frånvarande samhällsservice	18
En besöksnäring som utarmar	20
En välfärd med stora hål	20
Brist på akutsjukvård drabbar människors liv och hälsa	21
Brist på utbildad personal dränerar vården	21
Brist på nära barnomsorg gör vardagen komplicerad	22
En eftersatt infrastruktur	23
Tågtrafiken har sparat ur	23
Kollektivtrafiken står still	25
Vägtrafiken är undermålig	26
En skattepolitik som inte lyckas utjämna orättvisor	27
Slutsatser	28
Förslag för att sätta Norrland i centrum	29
För en större andel av värdet	29
För en fungerande arbetsmarknad och bostadsmarknad	31
För en schyst välfärd och offentlig service	32
För en utbyggd infrastruktur	33
För en hållbar besöksnäring	34
För en rättvis skattepolitik	34
Avslutning	35

Inledning

Att kortfattat ge en heltäckande beskrivning av halva Sverige låter sig inte enkelt göras. Norrland består av stora städer, mellanstora samhällen, små byar, universitetsstäder, kust, inland, fjäll, landsbygd, glesbygd osv. Att ge en komplett lista över politiska åtgärder som täcker in alla problem över en miljon människor upplever är naturligtvis omöjligt. Men det finns samtidigt faktorer som är gemensamma för hela, eller åtminstone de större delarna, av norra Sverige.

Trots sin storlek upplever sig Norrland ofta bortglömt. I skuggan av en centraliserad politik och en långvarig resursutarmning har många norrländska samhällen successivt försvagats. Trots att regionen under decennier försett Sverige med viktiga naturresurser som skog, vattenkraft och malm har återinvesteringarna uteblivit och invånarna lämnats med sviktande service, dåligt skött infrastruktur, bristande statliga resurser och utflyttning. Det är en utveckling som under lång tid har bidragit till ökade regionala klyftor. Klyftan mellan centrum och periferi har växt och livsvillkoren i delar av Norrland präglas idag av känslan av att politikerna inte bryr sig.

Regeringens fokus i den gröna industriella omställningen ligger i huvudsak på en handfull kommuner, främst i Norrbotten och Västerbotten¹. Men utvecklingen kommer att påverka betydligt större områden. Nyindustrialiseringen är en möjlighet att göra om och göra rätt, men då gäller att inte historiska misstag upprepas.

Kommuner och regioner kämpar med begränsade medel, medan stora, många gånger multinationella bolag, gör miljardvinster utan att återinvestera lokalt. Värde av vad som skapas i Norrland måste i högre utsträckning komma invånarna till del.

En politik för Norrlands framtid måste formas av och med de människor som lever där. De som bäst känner konsekvenserna av långa avstånd till både makt och inflytande måste vara de som formulerar förändringen.

Bakgrund

Under 2023 sjösatte Vänsterpartiet projektet Norrland i centrum. Samtidigt lanserades även ett projekt för Sveriges förorter, Förorten i framtiden. Även om projekten skiljer sig åt ser vi likheter mellan Sveriges förorter och Norrland. Det handlar om stora delar av Sverige som från regeringskansliet i Stockholm betraktas som mindre viktiga. Trots att människor i Norrland så väl som i förorterna bidrar till Sveriges välbefinnande är våra områden politiskt eftersatta.

Den arbetsgrupp som tillsattes för projektet Norrland i centrum har under två år samlat in underlag för konkreta politiska förslag. Företrädare har deltagit på möten från Kiruna i norr till Hudiksvall i söder och träffat företag, fackliga representanter, intresserad allmänhet, samebyar och lokalt aktiva vänsterpartister. Vi upplever att människor i allmänhet delar den problembild som Vänsterpartiet länge har fört fram. Men vi ser också ett behov av att stärka Vänsterpartiets politik i frågor som mer specifikt rör de norra delarna av landet. Våra lokalpolitiker gör ett fantastiskt arbete med att driva

¹ Skellefteå, Boden, Luleå, Gällivare och Kiruna lyfts fram som de centrala kommunerna i Regeringskansliets strategi för nyindustrialiseringen och samhällsomvandlingen i Norrbottens och Västerbottens län.

Vänsterpartiets politik i kommuner och regioner. Samtidigt finns det en önskan om att partiet på nationell nivå ska ta ett större grepp om t.ex. ägandet av naturresurser och regional jämlikhet.

Resultatet av vårt arbete är 30 politiska förslag som alla syftar till att ge Norrland rättvisa, och i viss mån även upprättelse. Även om många av våra förslag gynnar hela landet, är det genomgående Norrland som varit vårt fokus. En viss tyngdpunkt har legat på norra Norrland i och med den gröna industriomställningen. Vi har dock varit noga med att behålla en bredd i våra förslag. Vi gör inga anspråk på att lösa alla Norrlands utmaningar. Men med våra förslag vill vi vända utvecklingen och sätta Norrland i centrum.

Rapporten är upplagd så att vi först går igenom ett antal områden där vi ger en övergripande lägesbeskrivning för att i slutet presentera våra slutsatser och förslag. Citaten som förekommer i rapporten är insamlade under arbetsgruppens arbete hösten 2023.

Politiken har svikit Norrland

Att Norrland hamnat på undantag är inte bara en följd av geografiska avstånd eller gles befolkning – det är resultatet av medvetna politiska beslut. När vårdcentraler läggs ner, skolor stängs och kollektivtrafik dras in är det inga naturlagar som styr, utan prioriteringar. Utflyttningen från mindre orter är en direkt konsekvens av att staten dragit sig tillbaka, och sjukvårdens brister handlar om en centraliserad politik som inte tar hänsyn till glesbygdens behov.

Det borde finnas en statlig garanti på vad ett samhälle måste stå för.

Nedmontering av viktig välfärd och samhällsservice har pågått i decennier på grund av otillräcklig resurstilldelning från staten. Det är så väl socialdemokratiska som borgerliga regeringar ansvariga för. Samtidigt har inte infrastrukturen byggts ut i nödvändig takt. Järnväg och bredband saknas t.ex. på många håll. Samtidigt lever och verkar drygt en miljon människor i Norrland. De arbetar i alla möjliga typer av arbeten, som bussförare, tjänstemän eller sjuksköterskor. Norra Sverige är mer mångfacetterat än vad det ibland ges sken av. Det kan tyckas uppenbart, men tål att understrykas; norra Sverige är inte bara industrier.

Med det sagt är Sverige en av världens framgångsrikaste industrinationer. Mycket av detta har sitt ursprung i Norrlands naturtillgångar. Järnmalm som förädlats till stål, skog som förädlats till långlivade produkter och en massa- och pappersindustri och allt drivet av lokalt producerad el från bl.a. älvarna. Under många decennier var denna inriktning på kärnan i svensk basindustri, som tjänat Sverige så väl, också en börda för Norrland. Ständig effektivisering inom industrin ledde färre jobb och krympande befolkning. Detta kombinerades med att den nationella politiken nedmonterades och förändringar i skatter och utgifter gjorde att resurser överfördes från land till stad, framför allt till storstäderna. Den nationella politiken svek Norrland, ett svek som fortfarande pågår och som kan läsas av i de stora skillnaderna i skatt mellan Norrlands-kommuner och rika storstadskommuner.

Regionalpolitikens död

Tankesmedjan Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) har granskat Sveriges regionala dynamik i en rapport. Där konstateras att de ekonomiska skillnaderna i Sverige mellan regioner har ökat sedan 1980-talet, med en jämförbar nivå av ekonomisk ojämlikhet som idag påminner om 1930-talet.² Rapporten visar också på en svag regionalpolitik som inte kan ge svar på de utmaningar som finns. Den svenska regionalpolitiken är resursmässigt för svag för att påverka de breda trenderna i ekonomi och politik. Eller som SNS uttrycker det: ”regioner gör inte ”klassresor” tack vare regionalpolitik.”

² SNS, Analys 108, (2025). *Sveriges regionala dynamik. Historiska trender och framtidens utmaningar.*

Samtidigt går utvecklingen mot mindre av storstädernas dominans. Regioner med viktiga naturresurser har på en relativt kort tid vuxit. På två decennier har Norrbotten gått från en mittenplats till en andraplats i termer av BNP per capita. SNS anger digitalisering, distansarbete, förändrade flyttmönster och den gröna omställningen som bidragande orsaker till utvecklingen. Men det är globala handelsmönster och en ökad efterfrågan på svenska naturresurser som är orsaken, inte traditionell regionalpolitik.

Sedan 2015 går det att se förändrade mönster när det gäller arbete, pendling och lokalisering. Även om pandemin anges som orsaken tros den ha fungerat som en katalysator för ”teknologiska och sociala förändringsförlopp”.

Regeringen har tillsatt en särskild utredare som ska lämna förslag på hur den framtida regionala utvecklingspolitiken och landsbygdspolitiken ska inriktas och utformas. Uppdraget ska redovisas senast den 1 juni 2026. Med tanke på regionalpolitikens minskade betydelse är det dock osäkert vad en sådan utredning kan leda till.

Demografi, flyttmönster och kompetensförsörjning³

Idag bor det nästan 1,2 miljoner människor i Norrland.⁴ Norrbotten, Jämtland och Västerbotten är de län i Sverige som har lägst antal invånare per kvadratkilometer. Det ger dock inte en rättvisande bild eftersom befolkningen precis som i andra län är koncentrerad till centralorterna samtidigt som det finns stora områden som saknar befolkning.⁵

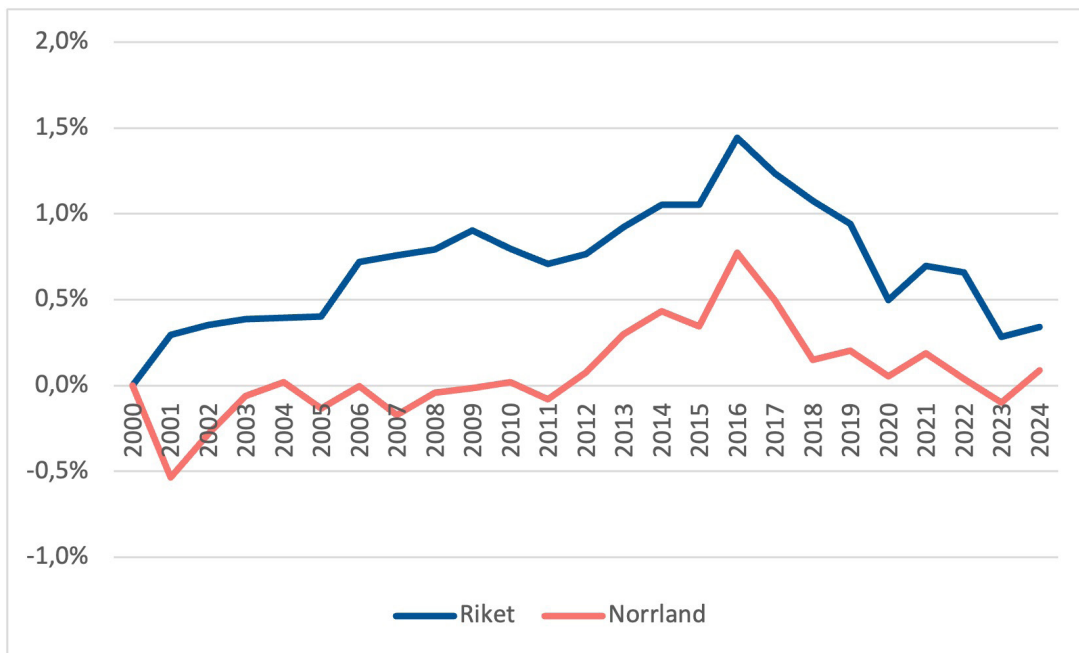
Befolkningsökningen i Norrland har under det senaste decenniet i stort följt svängningarna i den nationella utvecklingen, men på en procentuellt lägre nivå. En jämförelse mellan befolkningstillväxten i olika kommungrupper visar tydligt att närheten till en stad är avgörande för utvecklingen. Trenden visar en tydlig urbanisering sedan decennier tillbaka.⁶

³ Regeringens tidigare samordnare Peter Larsson talar hellre om befolkningsförsörjning för att understryka att en eftersträvt utveckling inte enbart handlar om industriprojekt, utan om en hel samhällsomställning. Se t.ex. *Rapport från ett skeende. Om bostäders betydelse för klimatomställning och återindustrialisering*.

⁴ SCB (2025-06-30), Folkmängd efter region, kön och år.

⁵ SCB (2025-06-18), Befolkningstäthet i Sverige.

⁶ SNS, Analys 108 (2025). *Sveriges regionala dynamik. Historiska trender och framtidens utmaningar*.

Figur 1. Befolkningsförändring, procent

Källa: SCB, Befolkning efter region, förändringar, kön och månad.

Enligt SCB:s befolkningsprognos kommer befolkningen i Norrland att minska något fram till 2034. Enligt prognosen sker en minskning i alla kommuner med några undantag; Krokom, Åre, Östersund, Härjedalen, Umeå, Vännäs och Skellefteå. I Luleå väntas befolkningen varken öka eller minska.⁷

Men SCB:s statistik bygger på historiska data och tar varken hänsyn till företags-etableringar, planerat bostadsbyggande eller andra mål och förutsättningar. Det gör att den i sammanhanget inte är särskilt användbar. En grov uppskattning 2021 från regeringens tidigare samordnare Peter Larsson är att det istället kommer att krävas 100 000 nya invånare bara i Norr- och Västerbottens län till 2035. I uppskattningen antas antalet nya direkta jobb och underleverantörer i berörda företag vara lika stort som antalet nya arbetstillfällen i offentlig sektor.^{8,9} Sedan dess har bl.a. konkursen av Northvolt och komplexiteten kring bostadsbyggande skapat en osäkerhet om hur fort utvecklingen kan gå, men det är otvivelaktigt så att behovet av en ökad befolkning i norra Sverige är mycket omfattande.

Den gröna industriomställningen innebär och kommer att innebära en stor mängd nya arbetstillfällen. Det handlar både om industriarbeten och om ökade behov inom välfärdssektorn. Samtidigt är andelen av befolkningen i arbetsför ålder som arbetar högre i både Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Västernorrland än i riket som helhet och antalet arbetslösa är färre.^{10 11 12}

⁷ SCB (2024-06-11), Befolkningsprognoser per kommun 2024.

⁸ I uppskattningen fördelar sig den ökade befolkningen enligt följande: 20 000 direkta jobb och underleverantörer i berörda företag, 10 000 nya företag eller befintliga som drar fördel, 20 000 jobb i offentlig sektor och 40 000 hela familjer.

⁹ Gitz, R. (2021-05-26). SVT Nyheter Norrbotten, *Historisk satsning i norr på fossilfri industri – kräver 100 000 inflyttare*.

¹⁰ Enligt Arbetsförmedlingens siffror *Arbetsmarknadsläget kvartal 2 2025* har den relativa arbetslöshetsnivån ökat allra mest i Västerbottens län, där omfattande varsel, uppsägningar och konkurs inom batteritillverkningen har haft stor påverkan på arbetsmarknaden. Trots det var den relativa arbetslöshetsnivån fortsatt på en nivå som är lägre än riksgenomsnittet.

¹¹ Arbetsförmedlingen (2025), *Arbetsmarknadsläget i Sveriges län, Kvartal 2 2025*.

¹² SCB (2025-06-30), Befolkningens arbetsmarknadsstatus (BAS), Sysselsättningsgrad. Preliminär statistik efter region, kön, ålder, födelseregion och månad.

Det gör att det inte finns några stora grupper av arbetslösa i regionen som kan ta de nya jobben. Det har bl.a. märkts i Skellefteå där man sett en överströmning från offentlig sektor till privat, vilket tolkas som att befolkningsunderlaget regionalt inte räcker till.¹³ Dessutom är andelen av den förvärvsarbetande befolkningen som går i pension inom de kommande åren högre i Norrland, vilket ytterligare bidrar till behovet av ny arbetskraft liksom fler som arbetar inom vård och omsorg.¹⁴ Det krävs helt enkelt en ökad inflyttning.

Det kompliceras av att studier talar emot förekomsten av omfattande flyttning till jobb, även om det varierar globalt och mellan olika grupper.¹⁵ Störst benägenhet att flytta har personer i 20-årsåldern. Bland 40-åringar är det endast runt två procent som flyttar till en ny kommun och färre än en procent som flyttar till en ny lokal arbetsmarknad.¹⁶

Tillväxtverket bedömer att inflyttning från andra delar av Sverige inte ensamt kommer att lösa kompetensförsörjningsproblemen i Norr- och Västerbottens län. Däremot menar man att det finns en relativt stor potential i inflyttning från utlandet.¹⁷ I dagsläget är det just en ökad inflyttning från utlandet som gör att flyttnettot blir positivt i både Norrbotten och Västerbotten.¹⁸

Samtidigt finns det tecken på att intresset för att flytta norröver kan vara intressant för en stor del av befolkningen. Enligt en Novusundersökning på uppdrag av LKAB 2023 kunde närmare två av tre unga vuxna överväga att flytta till Norrbotten och Västerbotten.¹⁹ Det är ett kraftigt ökat intresse jämfört med tidigare år. Sett till befolkningen i stort kan 35 procent tänka sig att flytta norrut. De främsta anledningarna är närheten till naturen, möjligheterna till jobb och mindre stress.

Om människor från övriga delar av landet ska välja att flytta norrut måste attraktiviteten öka vad gäller t.ex. bostäder, samhällsservice och kulturutbud. Kanske finns dessutom en partner som behöver hitta ett nytt jobb vid en flytt. Arbetsförmedlingen har undersökt geografisk och yrkesmässig rörlighet och menar att det krävs sänkta trösklar för att flytta inom landet. T.ex. genom att erbjuda provboende och en möjlighet att prova nya arbetsuppgifter, pendlingsstöd, flyttbidrag eller andra stimulerande åtgärder.²⁰

Stora industrisatsningar kan inte ske separat från annan samhällsutveckling med vård, skola, barn- och äldreomsorg, näringsliv osv. Samtidigt är situationen komplex då det i spåren av industrisatsningarna märks hur just skola, vård och omsorg har allt svårare att få tag i arbetskraft. Ett fenomen som har kommit att beskrivas som ”jobbkannibalism”.^{21 22}

¹³ Larsson, P. (2024), *Rapport från ett skeende. Om bostäders betydelse för klimatomställning och återindustrialisering.*

¹⁴ SCB (2025-08-26). Förvärvsarbetande 60-64 år, procent efter region, utbildning, kön och år.

¹⁵ Grafström, J. (2024). *Flyttar svenskar till jobb?* Ekonomisk Debatt.

¹⁶ W. Andersson, F. och Håkansson, M. (2020). *Stanna eller flytta – hur viktigt är ett jobb?* Ekonomisk Debatt.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Tillväxtverket (2025), *Kompetensförsörjning och befolkningsutveckling.* En studie av Norra Norrland.

¹⁹ LKAB.se (2023-06-22), *Flyttviljan till norra Norrland ökar rekordartat.*

²⁰ Larsson, P. (2024), *Rapport från ett skeende. Om bostäders betydelse för klimatomställning och återindustrialisering.*

²¹ Naess, K. (2022), SVT Nyheter Norrbotten. *Det här är ”jobbkannibalismen” i norra Sverige.*

²² Wänkkö, U. (2022), SVT Nyheter Norrbotten. *Trenden i Norrbotten – arbetskraft lämnar vård och skola för industrin.*

Behovet av kompetens som följer av industrins gröna omställning består till 80 procent av yrken som kräver högst gymnasial utbildning och till 20 procent om yrken som kräver universitetsutbildning.²³ Det finns en relativt stor grupp personer som redan har relevanta utbildningar för de efterfrågade industriyrkena, men som har valt att arbeta med annat. Det gäller särskilt kvinnor och utlandsfödda. När efterfrågan ökar på arbetskraft uppstår en dragkamp med en överhängande risk för att välfärdsyrkena får stå tillbaka.

Vem äger den gröna industriomställningen?

Sverige och världen måste ställa om. Det långsiktiga målet i Parisavtalet tar sikte på en temperaturökning på högst 1,5 grader. Det är ett mål som blir allt svårare att nå. De globala utsläppen måste minska i snabb takt. Sveriges klimatmål är att ha noll net-toutsläpp av växthusgaser år 2045. Klimatpolitiska rådet har utvärderat regeringens politik och bedömer att nuvarande klimatpolitik inte räcker för att nå varken Sveriges egna klimatmål eller EU-åtaganden till 2030.²⁴

Sverige kan komma att spela en viktig roll i omställningen. Utvecklingen av fossilfritt stål, batteritillverkning, ökat byggande i trä och utvecklingen av energilagring genom vätgas är några exempel på den nya gröna industrin. Sverige har dessutom viktiga mineralfyndigheter som kan bidra till den gröna omställningen och ett minskat beroende av stormakter som Kina. Förväntningarna på vad den gröna industriomställningen kan komma att betyda för Sverige är höga.

Det är klart jag tror på omställningen, men varför ska vi ge bort allt gratis?

Det här är en välkommen och helt nödvändig utveckling. Förutom den klimatnytta omställningen genererar har den potential att bidra till ökad inflyttning och ökade skatteintäkter lokalt. Samtidigt finns det en överhängande risk att satsningarna bidrar med få jobb och marginella skatteintäkter regionalt. Istället lämnas kommuner och regioner med investeringskostnader för infrastruktur, bostäder m.m. och de risker investeringarna innebär. Stora energiintensiva industrier slukar dessutom stora mängder el, vilket kan få ytterligare konsekvenser.

Det var mot den bakgrunden Kiruna kommun i mars 2024 använde sig av det kommunala planmonopolet och sa nej till det australienska aktiebolaget Talgas planerade grafitgruva utanför Vittangi. Ingreppet i miljön ansågs helt enkelt för stort när det ställdes mot de små vinster som gruvan ger tillbaka till lokalsamhället. Ett beslut som regeringen sedan körde över.

²³ Larsson, P. (2024), *Rapport från ett skeende, Om bostäders betydelse för klimatomställning och återindustrialisering*.

²⁴ Klimatpolitiska rådet (2025), Klimatpolitiska rådets rapport.

Norrland har historiskt fungerat som en råvarukoloni åt resten av Sverige. Under århundraden har den svenska staten exploaterat de norra delarna av landet. Skog, vattenkraft och malm har använts och förädlats för att bygga upp välstånd i de södra delarna av landet, ofta utan att vinsterna kommit lokalbefolkningen till del.

Detta gäller inte minst samiska marker. Amnesty International och Samerådet har tillsammans granskat vilken hänsyn som tas till det samiska folkets rättigheter som urfolk vid exploateringsprojekt i Sápmi.²⁵ Deras rapport visar på stora brister vad gäller inkludering och delaktighet. Svenska statens behandling av samerna är en mörk historia som inte får upprepas. För att en hållbar industriomställning i praktiken ska kunna genomföras krävs att de beslut som tas uppfattas som både legitima och rättvisa av de som berörs.²⁶ Att ta tillvara samernas liksom den övriga lokalbefolknings intressen är en särskilt viktig uppgift i den pågående nyindustrialiseringen.

Vem har ansvar?

Den gröna industriomställningen är för de berörda kommunerna förknippad med både stora möjligheter och påtagliga risker. För en kommun är i princip ökade skatteintäkter den enda ekonomiska uppsidan, undantaget vissa reavinster och exploateringsintäkter vid försäljning av mark. Det bygger i sin tur på att invånarna blir fler. Därför är t.ex. stora skattesubventioner till energikrävande serverhallar missriktade. Lönsamma multinationella jättebolag som Meta tjänar stora pengar på att förlägga sina serverhallar till ett för dem gynnsamt klimat samtidigt som bara en handfull nya jobb skapas.

För staten finns däremot en ekonomisk vinning i ökade intäkter för bolagsskatt och momsinkomster. Region Norrbotten har i en rapport beräknat att de berörda kommunerna står för 30-50 procent av investeringskostnaderna, medan staten får 80 procent av värdena som skapas.²⁷

Asymmetrin i den offentliga ekonomin har bl.a. uppmärksammats av Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). Investeringsutgifterna vid en större industrietablering kan vara mycket stora för en kommun. SKR beräknade 2023 att Boden, Luleå och Skellefteå sammantaget behövde investera 62 miljarder kronor för att realisera planerade projekt, bl.a. Northvolts batteritillverkning, Hybrids vätgasanläggning, H2 Green Steels (nu Stegra) tillverkning av fossilfritt stål.²⁸ Sedan dess har Northvolt gått i konkurs, vilket om något riktat strålkastarljuset mot vad som händer när en stor industrietablering misslyckas.²⁹

Många investeringar behöver göras innan dess att någon större inflyttning sker. Det innebär att investeringarna måste ske innan det finns tillräckliga skatteintäkter. Särskilt svårt blir det eftersom kommuner enligt lag är ålagda att återställa eventuella ekonomiska underskott under den närmaste treårsperioden samtidigt som de egentliga ekonomiska förutsättningarna kan dröja 5-15 år.^{30 31}

²⁵ Amnesty International (2025), *Just transition or 'green colonialism'? How mineral extraction and new energy projects without free, prior, and informed consent are threatening indigenous sami livelihoods and culture in Sweden, Norway and Finland.*

²⁶ Larsson, P. (2024), *Rapport från ett skeende, Om bostäders betydelse för klimatomställning och återindustrialisering.*

²⁷ Region Norrbotten (2024), *Norrbotten: Industriomställningen och dess samhällsekonomiska effekter.*

²⁸ Sveriges Kommuner och Regioner (2023), *Vem ska stå för risken? Om omvandlingen till grön industri i Sverige.*

²⁹ Skellefteå kommun har ifrågasatt att omfattningen på investeringarna skulle behöva vara så stora. De har också varit tydliga med att i stort sett inga av satsningarna står eller faller med ett enskilt företag. Se Borman L., Sundin Jonsson, K. DN Debatt (2024-10-17), *Absurda påståenden om Skellefteås investeringar.*

³⁰ Kommunallag (2017:725).

³¹ Larsson, P. (2024), *Rapport från ett skeende. Om bostäders betydelse för klimatomställning och återindustrialisering.*

Region Västernorrland konstaterar i en rapport att det inte är rimligt att enskilda kommuner ska ta ett så stort ansvar för att näringslivets satsningar ska bli verklighet. Exempelvis är Sveriges klimatåtaganden av nationellt intresse. Staten måste ta ett större finansiellt ansvar och det menar man kan göras genom att justera det finansiella överskottsmålet och öka statens del av skuldsättningen.³²

Utan politiskt ansvarstagande lämnas både ansvaret och risken för den gröna industriomställningen i praktiken till några få kommuner. Det är inte hållbart. Den gröna industriomställningen, liksom ambitionen att hela Sverige ska leva är en nationell angelägenhet.

Ett kolonialt utnyttjande av naturresurser

Under projektets gång har det tydligt framkommit att frågor om energiproduktion och naturresurser är centrala. Norra Sverige levererar en stor del av de naturresurser som har varit avgörande för Sveriges ekonomiska framgång, men bara en liten del av dessa värden kommer de som bor i regionen till godo. Det sker samtidigt som den offentliga verksamheten brottas med personalbrist, nedskärningar och att erbjuda kommuninvånarna goda livsvillkor.

Nu ska vi inte göra samma misstag som historiskt, att vi ger bort vår närmiljö.

Staten som energitjuv

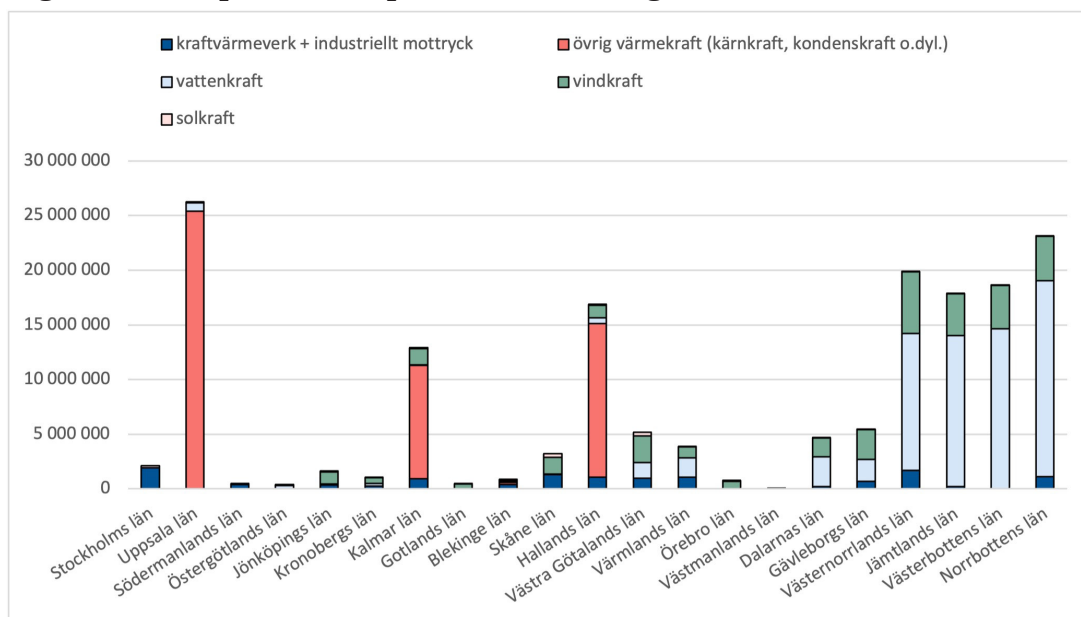
Sverige behöver ställa om och det innebär bl.a. en ökad elproduktion. Den svenska elproduktionen uppgick till 162 TWh 2024.³³ Energimyndigheten har presenterat framtida scenarion där elanvändningen kommer att öka från 134 TWh 2023 till 223-357 TWh 2050.³⁴

Hur stor elproduktionen är skiljer sig i stor utsträckning mellan de svenska länen, beroende på var naturresurserna finns, var kärnkraftverken ligger, var vattenkraften byggts ut och i vilken utsträckning man satsat på sol och vind. Forsmarks kärnkraftverk är Sveriges största elproducent, därav har Uppsala län den största elproduktionen i landet. Dock tätt följt av Norrlandslänen där vattenkraften dominerar men även vindkraften ger stora bidrag till produktionen. Utan elproduktionen i Norrland skulle Sverige stanna.

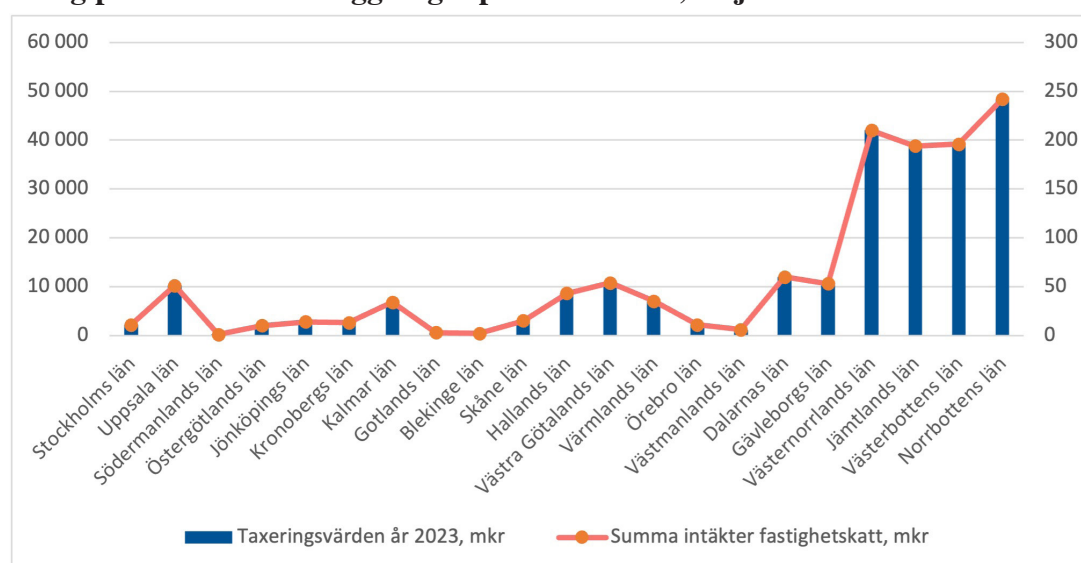
³² Region Västernorrland, WSP (2025), *Samhällsekonomisk vinst, kommunal risk – lärdomar från den gröna omställningen och försvarssatsningar i Västernorrland*.

³³ Svenska Kraftnät (2025), *Produktion, import, export och kraftslag 2024*.

³⁴ Energimyndigheten (2025), *Scenarier över Sveriges energisystem, vägar till ett energisystem med nettonollutsläpp 2050*.

Figur 2. Total elproduktion, per län och kraftslag 2022, MWhKälla: RUT 2024:1598.³⁵

Alla elproduktionsanläggningar omfattas av en generell industriell fastighetsskatt. Totalt beräknas intäkten från fastighetsskatten på elproduktion för år 2024 uppgå till cirka 1,28 miljarder kronor.³⁶ Av dessa kommer drygt 63 procent från vattenkraft och närmare 27 procent från vindkraft. Av de totala skatteintäkterna 2023 kommer ca 67 procent från de länen med mycket vattenkraft (och vindkraft): Jämtland, Västernorrland, Västerbotten och Norrbotten. Det kan noteras att i Skatteverkets remiss på taxering för år 2025 dessutom finns förslag som kan fördubbla intäkterna från fastighetsskatt på elproducerande anläggningar.³⁷

Figur 3. Taxeringsvärden och beräknad intäkt från fastighetsskatt på energiproducerande anläggningar per län år 2023, miljoner kronorKälla: RUT 2024:1598.³⁸³⁵ Beräkningarna är gjorda på 2022 års produktionsstatistik per län eftersom Energimyndighetens prognos framåt inte går att fördela regionalt.³⁶ RUT 2024:1598.³⁷ Ibid.³⁸ Beräkningarna är gjorda på 2022 års produktionsstatistik per län eftersom Energimyndighetens prognos framåt inte går att fördela regionalt.

Sedan den 1 januari 2025 är energiskatten i Sverige 54,875 öre per kWh. Det är en statlig skatt som 2025 beräknas uppgå till 35 miljarder kronor.³⁹ I figur 2 ovan syns tydligt att energiproduktionen med undantag för kärnkraften är koncentrerad till Norrlandslänen. Det är således också de som producerar den energi som genererar störst skatteintäkter.

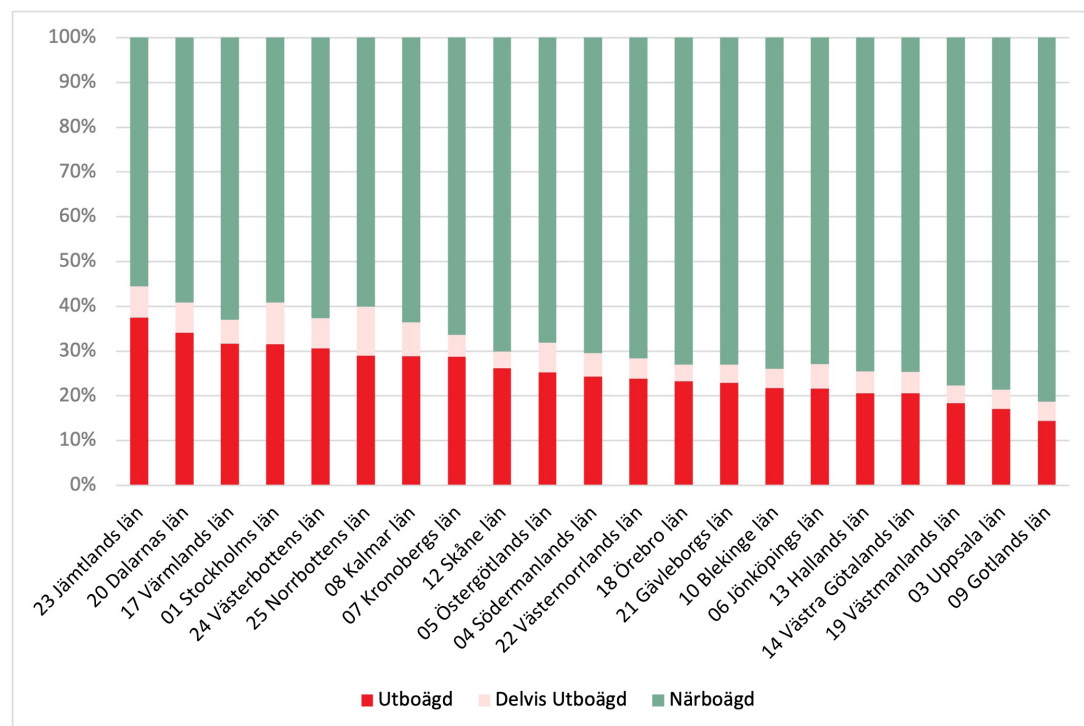
Varken fastighetsskatten eller energiskatten kommer kommunerna där kraftanläggningarna ligger till del. Den statliga utredningen om stärkta incitament för utbyggd vindkraft menade i sitt slutbetänkande 2023 att ökade incitament till lokalsamhällen bara kan uppnås genom en kommunal intäkt, vilket utredningen dessvärre hindrades från att föreslå pga. direktiven.⁴⁰ I utredningen konstateras att Sverige är det enda land i Norden som inte har någon kommunal skatteintäkt från landbaserad vindkraft.

I september 2024 presenterade regeringen ett förslag om stöd till kommuner som kan motsvara den fastighetsskatt som vindkraften i kommunen gett upphov till. Det är inte tillräckligt. En kompensation för vindkraften är dessutom lätt att plocka bort från en statsbudget till en annan.

Skog i Östersund skattas, ja var då?

Ungefär hälften av all skog i Sverige ägs av fysiska personer. Den största arealen produktiv skogsmark finns i Norrbotten och Västerbotten, följt av Jämtland och Dalarna. Däremot bor flest skogsägare i Västra Götaland och Stockholm. Ungefär en tredjedel av alla s.k. brukningsenheter är antingen helt eller delvis utboägd. De ägs alltså av någon som bor i en annan kommun än där skogen ligger.

Figur 4. Andel brukningsenheter med fördelning på utboäggande och län 2023

Källa: SCB, Fastighetsregistret bearbetat av Skogsstyrelsen (2024), RUT 2025:527.

³⁹ RUT 2024:1598.

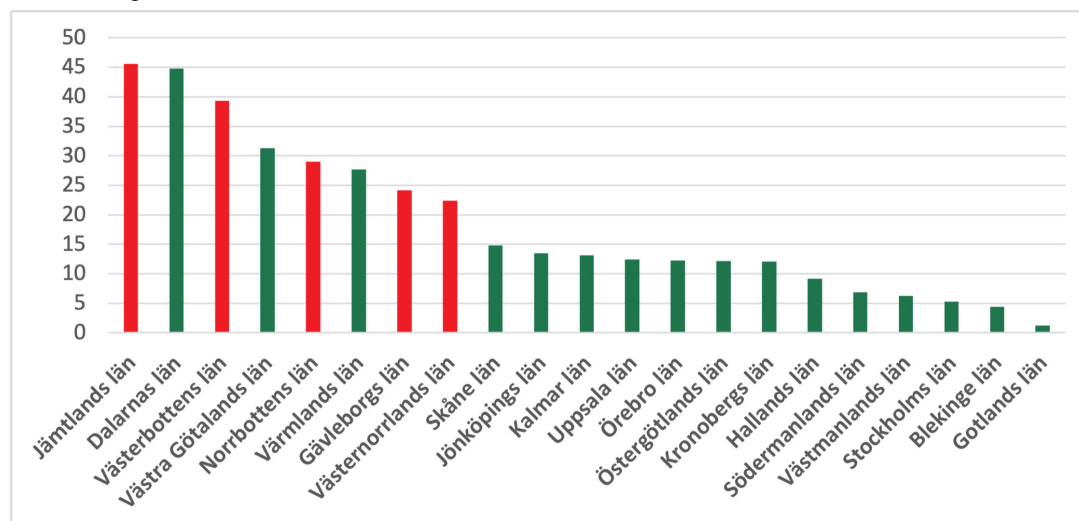
⁴⁰ SOU 2023:18, *Värdet av vinden*.

Mer än hälften, i storleksordningen 60 procent, av den föryngringsavverkade volymen i skogen kommer från ägarkategorin fysiska personer.⁴¹ De flesta fysiska personer förvaltar sin skog i företagsformen enskild näringsverksamhet. Enskilda näringsidkare betalar kommunal inkomstskatt på sina inkomster från skogen och i de fall det är aktuellt även statlig inkomstskatt. Bedrivs skogsbruket istället som ett aktiebolag så beskattas aktiebolaget för sina inkomster genom statlig bolagsskatt på 20,6 procent.

År 2023 skattade Skogsstyrelsen det sammantagna nettovärdet för alla avverkningar till cirka 19,5 miljarder kronor.⁴² Nettovärdet är virkesvärdet (virkesintäkten) minus kostnaderna för att avverka och transportera virket till bilväg, samt för skogsvårdsåtgärder som markberedning, plantering och röjning. Kostnader för att köpa och äga skogsmark är inte inkluderade.

Det totala taxeringsvärdet för produktiv skogsmark uppgick till cirka 390 miljarder kronor 2024. Taxeringsvärdet är högst i Jämtland och Dalarna, följt av Västerbotten, Västra Götaland och Norrbotten.

Figur 5. Taxeringsvärde för produktiv skogsmark (obebyggd lantbruksenhet) 2024, miljarder kronor

Källa: SCB, Fastighetstaxering för lantbruksenheter efter region och typkod.

Sverige är en extrem gruvnation

Behovet av metaller och mineraler kommer att öka kraftigt. Enligt EU-kommissionen kommer efterfrågan att öka med 500 procent till 2030.⁴³ EU nyttjar ungefär 25-30 procent av all mineral som bryts i världen, men producerar bara 3-5 procent. En ökad brytning inom EU är en viktig del i den gröna omställningen och att samtidigt minska beroendet av Kina. Sverige är en viktig gruvnation i Europa och har flera viktiga fyndigheter som ännu inte nyttjats. Det finns idag 13 producerande gruvor i Sverige, varav nio är belägna i Norrbotten och Västerbotten, två i Örebro, en i Västra Götaland och en i Dalarna.

I Sverige finns ingen särskild gruvskatt eller royalty som det gör i andra länder. Istället betalar företagen en s.k. mineralersättning. Ersättningen motsvarar två promille av det

⁴¹ RUT 2025:527.

⁴² Skogsstyrelsen (2024). Statistik efter ämne, Ekonomi.

⁴³ Regeringen.se (2025-05-9), Frågor och svar om gruvor.

beräknade värdet av de mineral som omfattas av koncessionen. Av ersättningen ska tre fjärdedelar tillfalla fastighetsägare inom koncessionsområdet och en fjärdedel staten. År 2023 var den totala mineralersättningen drygt 21 miljoner kronor.⁴⁴ Det har legat på liknande nivåer under de senaste åren, men ökat stadigt sedan 2005 när avgiften infördes. Syftet är inte egentligen att generera någon större ersättning till staten utan snarare att kompensera markägaren.

I vissa länder räknas ersättningen till staten på vinsten, i andra länder sätts den utifrån värdet på den malm som har brutits. Metall- och mineralpriser är mycket volatila och det kan därför spela stor roll hur man beräknar ersättningen. Man behöver också ta hänsyn till bolagsskatter och liknande för att få en rättvisande bild. Därför är det inte helt enkelt att göra en korrekt jämförelse. Det är dock tydligt att Sverige har en extremt låg mineralersättning och vi kan konstatera att andra jämförbara länder som regel har en mineralskatt som ligger betydligt högre än den svenska ersättningen.⁴⁵

I regeringens utredning *En tryggad försörjning av metaller och mineral* föreslås en gruvpott för lokal samhällsutveckling och kapacitetssuppleering. Nivån bestäms i den statliga budgetprocessen men med ett spann från 50 till 200 miljoner kronor.⁴⁶ Grundproblemet med förslaget är att det inte erkänner den rätt lokalsamhället bör ha till en del av det värde som skapas. En gruvpott som fördelas genom statsbudgeten är beroende av den politiska viljan där och då och pengarna kan omfördelas eller försvinna från år till år.

Inget statligt ansvar för varken boende eller service

I regeringens särskilda utredares *Rapport från ett skeende* konstateras att ”Ett kraftigt ökat bostadsbyggande och utveckling av attraktiva livsmiljöer är helt centrala faktorer för att lägga grunden till en ny positiv dynamik.”⁴⁷ För att människor ska ha ett gott liv krävs en tryggad försörjning och en god boendemiljö, men också en fungerande samhällsservice och tillgång till en rik fritid, kultur och idrott.

Arbetsgruppen för projektet Norrland i centrum har inte fokuserat på förutsättningarna för en levande kultur, men vi konstaterar att regeringen för en direkt fientlig politik mot kultursektorn och folkbildning. Det drabbar särskilt människor på mindre orter med ett begränsat utbud. Nedlagda replokaler och mötesplatser i norra Sverige blir delvis priset för regeringens uteblivna stöd. Indragna stöd till kulturutövare och studieförbund är både ett slag mot den enskilda verksamheten, men också mot människors möjligheter till organisering och utövande av sina demokratiska rättigheter. Det är ett angrepp på en hel folkrörelse.

Regeringen har tillsatt en utredning som ska lämna förslag på hur den icke-offentliga finansieringen av kulturområdet kan öka genom ekonomiska incitament.⁴⁸ Vi hyser ingen förhoppning om att finansierarna ska strömma till för att upprätthålla varken amatörteatrar, spelkonvent, kammarorkestrar eller studiecirkel i Norrlands inland. Med regeringens politik blir ett rikt kulturliv förbehållet den välbeställda urbana medelklassen.

⁴⁴ Statens geologiska undersökning, Bergsstaten (2024), statistik, mineralersättning.

⁴⁵ Se t.ex. PwC Mining Taxes Summary Tool, www.pwc.com.

⁴⁶ SOU 2022:56, *En tryggad försörjning av metaller och mineral*.

⁴⁷ Larsson, P., (2024), Rapport från ett skeende, Om bostäders betydelse för klimatomställning och återindustrialisering.

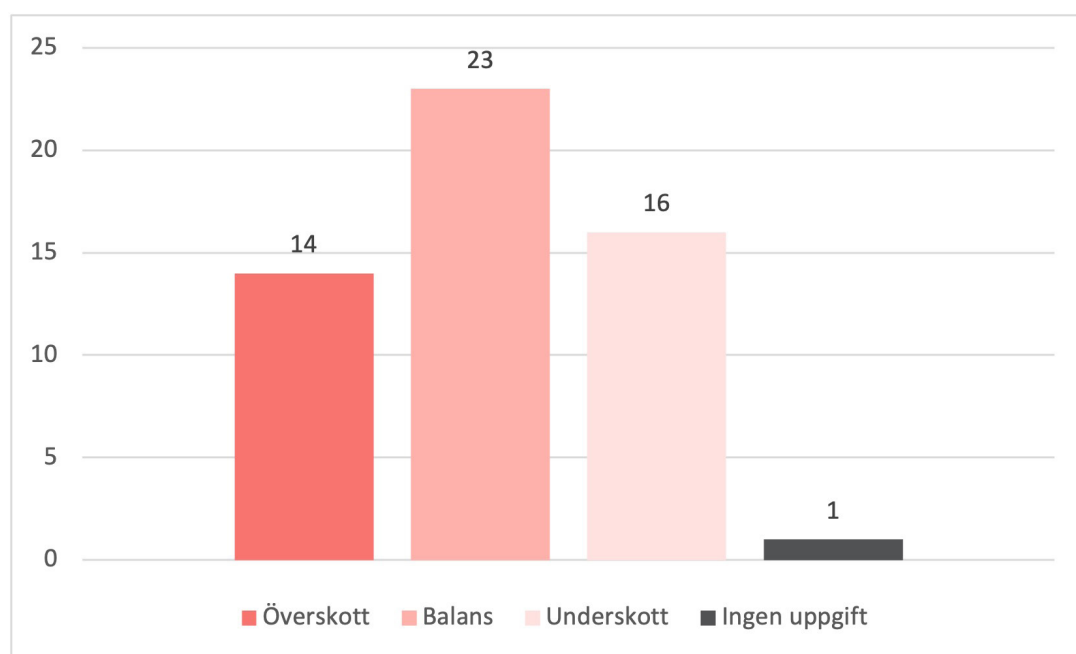
⁴⁸ Regeringen (2025). En breddad finansiering av kulturområdet, Dir. 2025:61.

Ett starkare lokalsamhälle som får ta del av vinsterna från de värden man skapar har bättre förutsättningar att erbjuda sina invånare en bredd av kultur- och fritidsaktiviteter. Men ansvaret för att hela landet ska leva kan inte enbart ligga på de enskilda kommunerna, det är ett statligt ansvar.

En bostadsmarknad utan ambitioner

Bostadssituationen i Norrland är komplex. Vissa kommuner kämpar med att alla kommuninvånare ska ha någonstans att bo, medan andra tvingas göra sig av med bostäder som annars står och förfaller. Av Norrlandslänens 54 kommuner upplever den största andelen en balans på bostadsmarknaden. En knapp tredjedel, 30 procent upplever ett underskott på bostäder. Nästan lika många upplever istället ett överskott på bostäder.⁴⁹

Figur 6. Läget på bostadsmarknaden i Norrlandskommuner, antal

Källa: Boverket, Läget på bostadsmarknaden och bostadsbyggande.

Under 2024 minskade antalet färdigställda bostäder i riket som helhet med cirka 30 procent jämfört med 2023.⁵⁰ Samma år påbörjades byggandet av 28 350 bostadslägenheter i hela Sverige. Det är en minskning med två procentenheter jämfört med året innan. Medan antalet lägenheter ökade i Norrbotten och i Gävleborg, främst i form av entreprenörsbostäder, minskade de i Västernorrland, Jämtland och Västerbotten. Totalt i de fem Norrlandslänen skedde en ökning med 944 påbörjade lägenheter mellan 2023 och 2024.⁵¹

⁴⁹ Boverket BME 2025, *Läget på bostadsmarknaden och bostadsbyggande*.

⁵⁰ SCB (2025-08-22), färdigställda lägenheter i nybyggda hus samt nettoförändring av lägenheter i färdigställd ombyggnad av flerbostadshus efter region och år.

⁵¹ SCB (2025-02-24), Påbörjad nybyggnad under 2024, preliminära siffror.

Tabell 1. Antal bostadslägenheter som påbörjats under 2023 och 2024 efter region, antal

	Alla lägenheter		Därav specialbostäder		Därav småhus		Därav ordinära flerbostadshus	
	2023	2024	2023	2024	2023	2024	2023	2024
Gävleborg	288	376	0	176	92	56	196	144
Västernorrland	168	40	3	0	37	40	128	.
Jämtland	215	122	5	16	136	91	74	15
Västerbotten	865	565	2	46	151	140	712	379
Norrbotten	818	2 195	35	1 614	97	86	686	495
Totalt	2 354	3 298	45	1 852	513	413	1 796	1 033

Källa: SCB, Påbörjad nybyggnad under 2024.

En förutsättning för att klara den gröna industriomställningen är en fungerande bostadsmarknad med bra boenden till rimliga kostnader. Det är också helt nödvändigt för att människor ska vilja flytta till kommunen permanent. Risken är annars att kompetensförsörjningsbehovet tillfredsställs genom tillfällig långväga inpendling, s.k. fly-in, fly-out-arbetskraft. Det bidrar varken till någon ökad skattekraft eller ett hållbart samhällsbygge.

Fly-in, fly-out-arbetskraft förekommer redan, och är på vissa orter relativt vanligt. Gällivare och Kiruna uppskattar att minst 10-15 procent av de som vistats i kommunen inte är folkbokförda där.⁵² Det finns tillfällen när en sådan temporär lösning kan vara nödvändig, t.ex. vid etablering av en större industri. Men det är i hög grad önskvärt att inflyttad arbetskraft istället väljer att bosätta sig på orten.

Hur ska folk kunna flytta hit om vi inte har bostäder?

I flera kommuner köper nyetablerade företag upp lediga villor och lägenheter för att erbjuda dem som tillfälliga boenden för de anställda som inte flyttar till kommunen. Det ökar konkurrensen på bostadsmarknaden och driver upp priserna. Bostadsmarknaden får inte enbart designas för (den visserligen nödvändiga) inflyttningen i samband med industrietablering. Ungdomar ska ha möjlighet att flytta hemifrån och växande barnfamiljer måste kunna flytta till större. Det ställer t.ex. krav på tillgängliga hyresrätter till en rimlig månadskostnad.

Det är kommunerna som har ansvar för bostadsbyggandet. Det gäller även vid större industrisatsningar eller stora strukturomvandlingar. SKR menar att om kommunerna

⁵² Regeringskansliet (2024), Delrapport från utredare med uppdrag att främja koordinering av insatser för hållbart samhällsbyggande i Norrbottens och Västerbottens län (Fi 2022:A).

lämnas ensamma finns en fara i att byggandet sker i allt för liten skala. För att inte bostadsbristen ska bli ett hinder för en ökad inflyttning kan det därför finnas skäl för statliga åtgärder i syfte att minska kommunernas risk.⁵³

Många landsbygdskommuner upplever svårigheter med nybyggnation. När höga byggpriser leder till att produktionskostnaderna är högre än marknadsvärdet för det nya huset innebär det krav på nedskrivning av fastighetsvärdet. Det påverkar i sin tur bostadsföretagets ekonomi negativt. För berörda kommuner och allmännyttiga bostadsföretag upplevs detta som ett av de största hindren för att bygga hyresrätter på s.k. ”svagare marknader”.⁵⁴

För det enskilda hushållet innebär alltid bostadsbyggande en finansiell risk. Att bygga på en ort där marknadsvärdet är lägre än produktionskostnaden innebär dessutom en större egen insats än om det hade varit tvärt om. Det är varken säkert att den egna insatsen återfås vid en försäljning eller att det inte kvarstår en låneskuld även om fastigheten avyttrats. Det kan göra att människor drar sig för att bygga, trots att närhet till arbete och en växande familj gör det önskvärt.

I budgetpropositionen för 2025 avsattes medel för bostadspolitisk utveckling i norra Sverige och för subventionerade kreditgarantiaavgifter för bostadsbyggande i etablerings- och omställningskommuner. För 2025 rör det sig om 140 respektive 10 miljoner kronor.⁵⁵ Det ska jämföras med de fyra miljarder kronor för investeringsstöd för byggandet av hyresrätter som de högerkonservativa partierna avskaffat.

Sverige behöver en ny bostadspolitik. Det går inte att lämna över ansvaret för bostadsförsörjning på marknaden. Från att ha varit en självklar del av den svenska välfärdspolitik har bostadsbyggandet blivit en lekplats för spekulation och vinstdrivande företag. Det har resulterat i att det byggs för lite, för dyrt och på vissa orter inte alls. Att ha möjlighet att flytta hemifrån, ta ett nytt jobb på en ny ort, flytta till en billigare lägenhet när man går i pension osv. är grundläggande för ett fungerande samhälle. Då duger det inte att som regeringen satsa miljarder på att subventionera höginkomsttagares köksrenovering istället för att investera i billiga hyresrätter med låga hyror.

En frånvarande samhällsservice

Avståndet till storstädernas centrum ska inte avgöra hur stark välfärden är, lika lite som hur det ska vara en mätsticka på hur bra samhällsservicen är. För att människor ska vilja bo och leva på en ort krävs att den grundläggande samhällsservicen tillgodoses. Det handlar både om offentlig och privat service, som närhet till vårdcentraler och postutlämning, men också t.ex. mataffärer, laddstationer och ett befintligt kulturliv.

Offentlig service ska inte styras av marknadslogik. Människors behov måste vara avgörande. Det är svårare med privata företag. När det inte finns lönsamhet i att driva en butik i en utflyttningsort är det naturligt att verksamheten flyttar eller lägger ner. Men den lokala kommersiella servicen på landsbygden är helt avgörande. Lanthandlar och bensinmackar fyller nyckelfunktioner för bygdernas attraktivitet och utveckling.

⁵³ Sveriges Kommuner och Regioner (2023), Vem ska stå för risken? Om omvandlingen till grön industri i Sverige.

⁵⁴ SOU 2017:108, *Lån och garantier för fler bostäder*.

⁵⁵ Prop. 2024/25:1, Utgiftsområde 18.

I mars 2025 presenterades betänkandet av utredningen om nya konkurrensverktyg för väl fungerande marknader.⁵⁶ Norrbottens Kommuner har i sitt remissvar varnat för att utredningens förslag kan komma att försvåra för offentlig service. Exempelvis menar man att det krävs förtydliganden för att inte kommuner ”ska avstå från att agera vid marknadsmisslyckanden eller vid behov av offentliga initiativ utifrån lokala marknadsförhållanden”. Lagstiftaren uppmanas också ta hänsyn till lokala och regionala skillnader i marknadsstruktur.⁵⁷

I storstäderna råder en viss marknadslogik så länge företagen kan tjäna pengar, men landsbygd och framför allt glesbygd är sällan tillräckligt intressanta för vinstdrivande bolag. Att det offentliga kan ta ansvar där inte marknaden räcker till är helt nödvändigt för att vissa orter alls ska överleva. Det kan handla om hur kommunala fastighetsbolag kan stödja det lokala näringslivet, eller om egen produktion av varor eller tjänster som används inom den egna välfärdsverksamheten, som t.ex. mat till skolkök eller äldreboenden. Ett ökat samarbete mellan offentlig verksamhet och det privata näringslivet kan också vara en lösning. Det ger inte bara en ökad service, utan också en bättre samhällsberedskap.

Idag finns 129 servicekontor spridda över hela landet.⁵⁸ De drivs av Statens servicecenter och ska ge lokal statlig service till företag och privatpersoner inom ramen för den verksamhet som Skatteverket, Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten, Migrationsverket och Arbetsförmedlingen bedriver. Minskade anslag till myndigheten har gjort att man tvingats avveckla verksamhet och 35 kontor har lagt ner eller kommer att lägga ned.⁵⁹

Ett talande exempel är servicekontoret i Ånge. Kontoret hann knappt finnas ett år innan det stod klart att en nedläggning var att vänta. Detta trots att myndighetens konsekvensanalys visar att det finns ”en ökad risk för att fler enskilda inte får sina servicebehov tillgodosedda” samtidigt som besparingen för den statliga verksamheten blir ynka 0,001 procent.⁶⁰ Det ska ses i ljuset av att Ånge kommun av region Västernorrland bedöms vara en av landets mest expansiva kommuner med investeringar på över 40 miljarder kronor, i bl.a. vätgasproduktion och satsningar inom Kriminalvården. Man räknar med att kommunen inom de närmaste åren kommer ta emot 2 000 nya inflyttare.

En liknande utveckling går att se när det gäller Arbetsförmedlingens lokala närvaro. Myndigheten har under flera års tid tvingats dra ner sin verksamhet. Tusentals arbetsförmedlare har sagts upp och en lång rad kontor har lagts ner. Mellan 2018 och 2024 mer än halverades antalet kommuner där Arbetsförmedlingen hade fast bemannade kontor, från runt 170 till 81 stycken.⁶¹ I vissa kommuner finns lösningar där arbetsförmedlare reser in för fysiska besök, t.ex. i Statens servicecenters lokaler. Men i 81 kommuner saknas helt fysisk närvaro från Arbetsförmedlingen.

⁵⁶ SOU 2025:22, *Förbättrad konkurrens i offentlig och privat verksamhet*.

⁵⁷ Norrbottens Kommuner, Remissyttrande SOU 2025:22 *Förbättrad konkurrens i offentlig och privat verksamhet* Dnr. KN2025/00748.

⁵⁸ Statenssc.se, (2025-06-30).

⁵⁹ Statens servicecenter (2025). Konsekvensanalys rörande avveckling av servicekontorsverksamhet i Ånge kommun, Dnr 2025-00563-4.0.1

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ RUT 2024:1084.

En besöksnäring som utarmar

När Sverige ska lanseras i utlandet görs det ofta med bilder på urskog och orörda fjällmarker. Sveriges höga naturvärden är en tillgång för turism och besöksnäring. Det är fantastiskt att vi kan dela med oss av det bästa Sverige har att erbjuda. Men när stora ytor reserveras för turismanläggningar utan att det varken genererar jobb eller några större skatteintäkter blir det inte bra. Då står kommunen med ansvar för t.ex. sophantering, snöröjning, slitage på vägar och leder, renhållning, infrastruktur, räddningstjänst och sjukvård, men får ingenting tillbaka. När turistnäringen innebär ingrepp i naturen är det särskilt viktigt att säkerställa resurser för att värna och återställa markerna.

Turister ska inte bestämma hur vi sköter vår kommun.

När regeringen luckrar upp strandskyddet samtidigt som man drar in stöd till naturreservat och nationalparker och slopar pengar för att upprätthålla vandringsleder blir det tydligt hur man ser på allemansrätten och människors tillgång till vår gemensamma natur. Över 85 procent av länsstyrelserna uppger att besökare i naturen påverkas negativt av bristande resurser.⁶² Kraftiga budgetnedskärningar har lett till bristande underhåll i nationalparker och naturreservat, vilket leder till exempelvis trasiga broar, igenvuxna leder och stängda toaletter. Enligt beräkningar från Friluftsrämjandet och Svenska Turistföreningen har anslagen för skötsel av friluftsinfrastruktur i statliga naturreservat och nationalparker och för det organiserade friluftslivet tillsammans under pågående mandatperiod minskat med 59 procent.⁶³ Det gagnar varken människors tillgång till natur, lokalsamhället eller besöksnäringen.

En välfärd med stora hål

Hälsan i de norra delarna av landet beskrivs av Norra sjukvårdsregionförbundet som förhållandevis god och den har också blivit bättre. Samtidigt skattar både kvinnor och män sin hälsa som sämre än den övriga befolkningen och den förväntade livslängden är kortare i jämförelse med rikssnittet.⁶⁴ Det finns också skillnader hos befolkningen beroende på om man bor längst med kusten eller i inlandet, med en generellt bättre hälsa hos den förra gruppen. Det kan till stor del förklaras med en yngre befolkning, fler med lång utbildning och bättre socioekonomi. Grupperna sverigefinnar och samer som bor i regionen har oftare betydligt sämre livsvillkor och förutsättningar för en god hälsa.⁶⁵

Avreglering av centrala välfärdsområden har många gånger lett till att marknaden klivit in, men bara då det varit lönsamt. Resurserna koncentreras till platser där många människor bor och behovet av vård är minst. Det märks i storstädernas förorter och det märks i Norrlands inland. I områden där befolkningen är gles blir det mer kostsamt att

⁶² Friluftsrämjandet (2025). *Skyddad natur utan skydd*, www.friluftsrframjandet.se, 2025-05-16.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Norra sjukvårdsregionförbundet (2024). *God hälsa på lika villkor genom hela livet – folkhälsopolitiskt program för Norra regionerna 2025-2028*.

⁶⁵ Ibid.

bedriva sjukvård. Det krävs större insatser och högre kostnader för att etablera vårdenheter som kan ge invånarna rimliga restider. Även människor som bor i kommuner som till ytan är stora, men med ett litet befolkningsunderlag har rätt till en bra vård.

Brist på akutsjukvård drabbar människors liv och hälsa

Nedläggningen av akutsjukvården på Sollefteå sjukhus har fått mycket uppmärksamhet, med all rätt. Det är orimligt att fungerande akutsjukvård läggs ner samtidigt som antalet intensivvårdsplatser i Sverige minskar.

Sedan 1994 har Sverige gått från 90 till 57 akutsjukhus. Det är en minskning med nästan 40 procent på 30 år.^{66 67} Sverige har bland det lägsta antalet IVA-platser i Europa – färre än innan pandemin. Inspektionen för vård och omsorg har konstaterat flera allvarliga konsekvenser av vårdplatsbristen. I en granskning av 27 akutsjukhus uppgav hälften att de varje vecka tvingades skicka hem patienter trots att de hade behövt läggas in. I flera fall har platsbristen lett till dödsfall som kanske hade kunnat undvikas.⁶⁸

Under lång tid har nedmontering av samhällsservice, bristande statliga resurser och utflyttning bidragit till ökade regionala klyftor. Sjukhusnedläggningarna har framför allt skett på mindre orter och de nedlagda sjukhusen finns i första hand i södra Sverige. Däremot blir konsekvenserna vid en nedläggning mer påtaglig när avstånden ökar. Usla vägar i dåligt väder kan få katastrofala konsekvenser för långa transporter när varje minut räknas. En kvalificerad ambulanssjukvård kan vara avgörande när det är långt till annan akutsjukvård. Men det förutsätter att det finns både resurser och personal.

Sveriges regioner har en ansträngd ekonomi. Stigande kostnader och en urholkning av statsbidragen har lett till nedskärningar i sjukvården på bred front. Både kommuner och regioner har tvingats anpassa verksamheten till en alldeles för liten budget. Bristande resurser blir ett normalläge.

Vårdansvarskommittén har föreslagit ett större ökat statligt ansvar för sjukvården.⁶⁹ Det är helt nödvändigt om vi vill ha en jämlik vård i Sverige. Men det måste ske klokt. Det finns också starka beredskapsskäl till att garantera en god akutsjukvård över hela landet. En sjukvård som inte klarar sitt uppdrag till vardags kommer inte att bli bättre i kris.

Brist på utbildad personal dränerar vården

Många regioner har svårt att få den utbildade personal som behövs inom vården. Myndigheten för vård- och omsorgsanalys konstaterar att kompetensförsörjningen ”framstår som en särskilt stor utmaning i landsbygden”.⁷⁰ Det handlar både om att attrahera och rekrytera personal, men också om att behålla den personal som finns.

⁶⁶ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (Rapport 2018:13), *En akut bild av Sverige, Kartläggning av akutsjukvårdens organisation och arbetsfördelning*.

⁶⁷ Läkartidningen (nr. 40-41/2024), *Nedläggningar av akutsjukhus tycks åter vara aktuella i Sverige*.

⁶⁸ Inspektionen för vård och omsorg (IVO 2024-06), *Nationell tillsyn av vårdplatser och patientsäkerhet på sjukhus*.

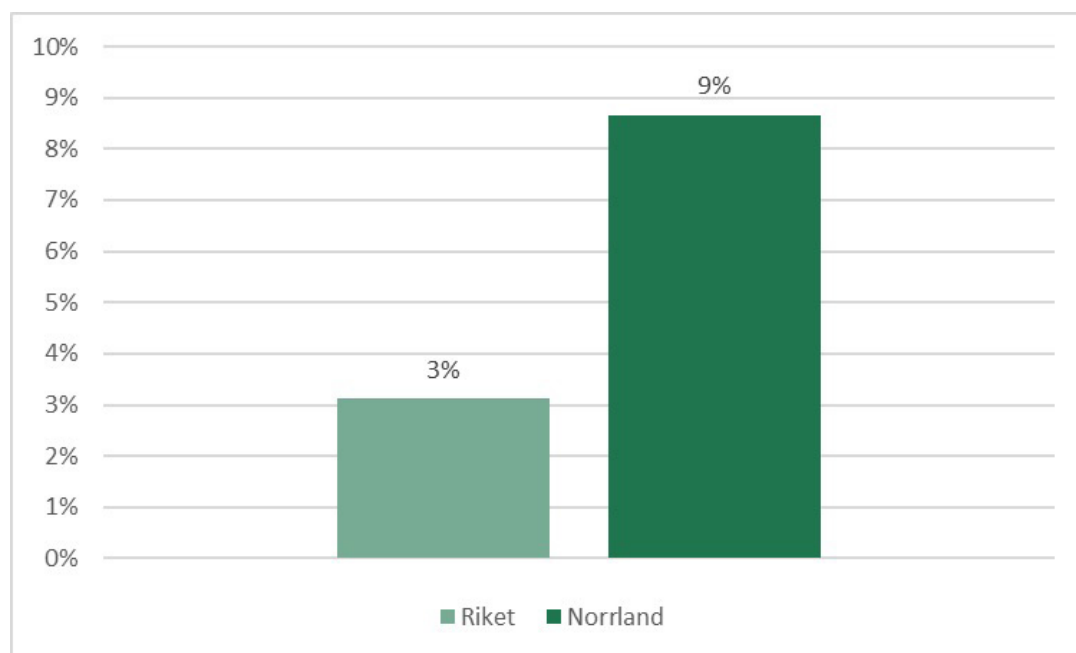
⁶⁹ SOU 2025:62, *Ansvar för hälso- och sjukvården*.

⁷⁰ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys 2021:11, *Långt bort men nära, Kartläggning av primärvården i landsbygden*.

Resultatet är en vård som inte räcker till och som ständigt lappas och lagas. Sommaren 2025 står t.ex. sju ambulanser still i region Norrbotten, eftersom man inte klarar bemanningen. Det är ca en fjärdedel av de tillgängliga ambulanserna i vanliga fall.⁷¹

Lösningen har många gånger varit att hyra in personal. För många regioner är hyrpersonal i dagsläget den enda möjliga utvägen. Ett omedelbart stopp skulle i praktiken innebära att avdelningar behöver stänga helt eller tillfälligt, att arbetsmiljön blir outhärdlig och att utlovade sommarsemestrar dras in. Men det är en akutlösning som inte är hållbar på lång sikt. Miljardtals kronor som hade kunnat användas till att anställa fler försvinner istället iväg i merkostnader. Ett gemensamt och medvetet arbete mellan regioner har gjort att kostnaderna har kunnat sänkas betydligt de senaste åren, men kostnaderna är fortfarande stora. Det råder dessutom stora regionala skillnader. I Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Härjedalen, Västernorrland och Gävleborg stod inhyrd personal 2024 totalt för över två miljarder kronor, vilket är en påtaglig andel av de sammanlagda personalkostnaderna.⁷²

Figur 7. Kostnader för hyrpersonal som andel av personalkostnaden 2024, procent

Källa: SKR, Kostnader för hyrbemanning inom hälso- och sjukvården 2024.

För att komma till rätta med den bristande kompetensförsörjningen krävs ett långsiktigt arbete på bred front. Det handlar om fler utbildningsplatser, bättre arbetsvillkor och attraktiva boende- och levnadsvillkor på de orter där behoven är som störst.

Brist på nära barnomsorg gör vardagen komplicerad

Från och med ett års ålder ska barn erbjudas förskola i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier och från tre års ålder minst 523 timmar om året.⁷³ Däremot finns det ingen lagstadgad regel om hur långt ett barn får ha till förskolan. I glesbygd är det naturligt att avståndet till förskola och skola blir

⁷¹ Gitz, R. (2025-06-12) SVT Nyheter Norrbotten, *Sju ambulanser pausas i Norrbotten i sommar – personal saknas*.

⁷² Sveriges Kommuner och Regioner (2025), *Kostnader för hyrbemanning inom hälso- och sjukvården 2024*.

⁷³ Skolverket, skolverket.se (2025-04-24).

längre. Men det gör samtidigt att den faktiska tillgången till förskola blir begränsad. Att behöva resa många mil fram och tillbaka varje dag för att lämna barn på förskolan gör vardagen mer komplicerad. En förskola av hög kvalitet är både positivt för barns utveckling och framtida skolgång.⁷⁴ Det är också många gånger en förutsättning för ett fungerande arbetsliv för föräldrarna.

Mindre förskolor i glesbygd innebär avvägningar som kan vara svåra. Förskolor i glesbygd är många gånger små och grupperna är mindre. Det gör dels den enskilda förskolan dyrare och dels att kommunen tvingas ha fler enheter än om familjerna bodde närmare varandra.⁷⁵ För att kunna erbjuda alla barn en likvärdig förskola krävs att det går att rekrytera utbildade förskollärare och annan personal. Samtidigt har förskolor precis som skolor en viktig betydelse för lokalsamhället. Det kan finnas ett stort värde i att en förskola finns på orten.

Olika förutsättningar kräver olika tillvägagångssätt. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) konstaterar att det varken går att lösa problem i glesbygd med storstadens verktyg, eller tvärtom.⁷⁶

En eftersatt infrastruktur

En fungerande grundläggande infrastruktur är avgörande för den gröna industriomställningen, för att landsbygden ska kunna utvecklas och för att invånare och företag ska våga etablera sig på nya orter. Tåg som går i tid och en utbyggd kollektivtrafik är centralt för att minska utsläppen. Människor måste kunna resa kollektivt på sin hemort så väl som över hela landet. För att arbeta, studera, hälsa på släkt och vänner, för att semestra eller vad man än må ha för skäl.

Förutsättningarna för att leva utan bil skiljer sig stort mellan kommuner. Medan man kan klara sig relativt enkelt i kustnära storstäder är det i praktiken omöjligt att bo i landsbygd eller glesbygd utan bil. I de fallen finns inget realistiskt alternativ.

Tågtrafiken har sparat ur

Sverige har en tågtrafik som fungerar undermåligt. Förseningar och inställda tåg drabbar både resenärer och godstrafik. Underhållsskulden på järnvägen är enorm. Resandet på järnväg har på 30 år ökat med 65 procent, men utan att järnvägsnätet har byggts ut.⁷⁷ Enligt en granskning från Dagens Nyheter är prislappen för järnvägens underhållsskuld uppe i 75 miljarder kronor och ökar med 400 000 kronor per timme. Med nuvarande takt kommer det att ta 350 år att beta av det.⁷⁸ Det handlar t.ex. om att byta ut alla slitna ledningsstolpar och kontaktledningar.

Resultatet av underhållsskulden märks tydligt. Allra hårdast drabbas de glesare delarna av landet. Under 2024 skedde rekordmånga tågförseningar i Sverige. Sämst punktlighet var det i Norrbotten, där mer än hälften av alla tåg kom försent.⁷⁹ Många regionala tågbanor tillåts förfalla eller läggs ner.

⁷⁴ Sveriges kommuner och regioner (2025). *Segregation och likvärdighet i förskolan*, Rapport 2025:5.

⁷⁵ Sveriges kommuner och regioner (2022). *Skilda förutsättningar och lokala lösningar, Kompetensförsörjning i förskola, skola och vuxenutbildning*.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Bergström, F., Englén, T., WSP (2023). Omtag Svensk Järnväg. *Järnvägslyftet. Kostnadseffektiva åtgärder med effekt inom tio år*.

⁷⁸ Fröberg, J., Shutrick, H. (2024-07-21). Dagens Nyheter, *Järnvägens vittrar sönder mitt framför våra ögon*.

⁷⁹ Trafikanalys (2024), *Punktlig het på järnväg 2024*.

Att investera i och förbättra järnvägen skapar nya arbetstillfällen, minskar den negativa miljöpåverkan och ger företag möjlighet att frakta sina varor på ett mer hållbart sätt. Utan persontåg som går i tid kommer människor att välja bort städer de annars hade kunnat välja att flytta till. Utan godståg som går i tid kommer inte industrier kunna driva en fungerande verksamhet på hållbara premisser.

Tågtrafiken i Sverige och inte minst i de norra delarna är ett exempel på ett fundamentalt marknadsmisslyckande. Det är en uppstyckad marknad där olika bolag har ansvar för sin del, men ingen ser till helheten. När Trafikverket 2025 försökte upphandla nattågstrafiken mellan Stockholm och Övre Norrland för åren 2026-2029 fick de inte in ett enda anbud.⁸⁰ Privata bolag ser helt enkelt ingen mening med att köra tåg när lönsamheten brister.

Den redan befintliga industrin måste så väl som den som nu etableras välja bort vägtransporter med lastbil till förmån för spårbunden godstrafik. EU:s mål är att andelen långväga godstransporter som sker via järnväg ska öka till 30 procent senast år 2030.⁸¹ Enligt branschorganisationen Tågforetagen har banavgifterna på järnvägen ökat med 600 procent på 15 år och ca 40 procent sedan nya avgifter infördes i december 2024.⁸² Dessa kostnadsökningar utgör ett betydande hinder för den pågående industriella omställningen och slår särskilt hårt mot sektorer som skogsindustrin.

Trafikverkets översyn av banavgifter pekar mot att de kan komma att höjas ytterligare framöver.⁸³ En konsekvens av det skulle enligt myndigheten sannolikt vara höjda biljett- och fraktpriser, vilket i sin tur skulle minska både antalet tågresor och antalet godstransporter på järnväg. De största ökningarna i banavgifter skulle främst uppstå för godstrafik i de norra delarna av Sverige. Norra stambanan, Stambanan genom Övre Norrland, Mittbanan och Malmbanan nämns särskilt. Förutom att det vore den direkta motsatsen till ett utbyggt, klimatsmart transportsystem vore det också samhällsekonomiskt ineffektivt.⁸⁴

Menar man allvar med en grön industriomställning är en utbyggd tågtrafik helt avgörande. Det handlar inte enbart om industrins godstransporter. Långa avstånd gör regioner i norra Norrland till mer eller mindre isolerade ur arbetsmarknadssynpunkt. Tillväxtverket menar t.ex. att en viktig åtgärd för att minska kompetensbrist är att satsa på regionförstoring där lokala arbetsmarknadsregioner växer samman. Infrastrukturförstoring som Norrbottniabanan skulle t.ex. kunna underlätta för arbetspendling i stråket Umeå-Robertsfors-Skellefteå-Piteå-Luleå.⁸⁵

Den försvarspolitiska överenskommelsen som presenterades i juni 2025 handlar om hur de stora kommande försvarssatsningarna ska lånefinansieras. Under en period på åtta år får staten lånefinansiera upp till 300 miljarder kronor för att täcka de ökade utgifterna av totalförsvaret. Överenskommelsen innefattar också stora satsningar på infrastruktur. Tack vare Vänsterpartiet kommer minst 50 miljarder kronor att gå till civil infrastruktur som tåginvesteringar. Ur ett totalförsvarsperspektiv finns det goda

⁸⁰ Gitz, R. (2025-08-13) SVT Nyheter Norrland, *Trafikverket stoppar upphandling av nya nattågsvagnar till övre Norrland*.

⁸¹ Trafikverket, trafikverket.se, (2025-07-10), *Timetable Redesign for Smart Capacity Management (TTR Sverige)*.

⁸² Tågforetagen, tågforetagen.se (2025-07-02). *Dialog viktigt, men dags för handling*.

⁸³ Trafikverket (2025). *Översyn banavgifter*, Regeringsuppdrag att se över de banavgifter som tas ut på det statliga järnvägsnätet.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Tillväxtverket (2025), *Kompetensförsörjning och befolkningsutveckling, En studie av Norra Norrland*.

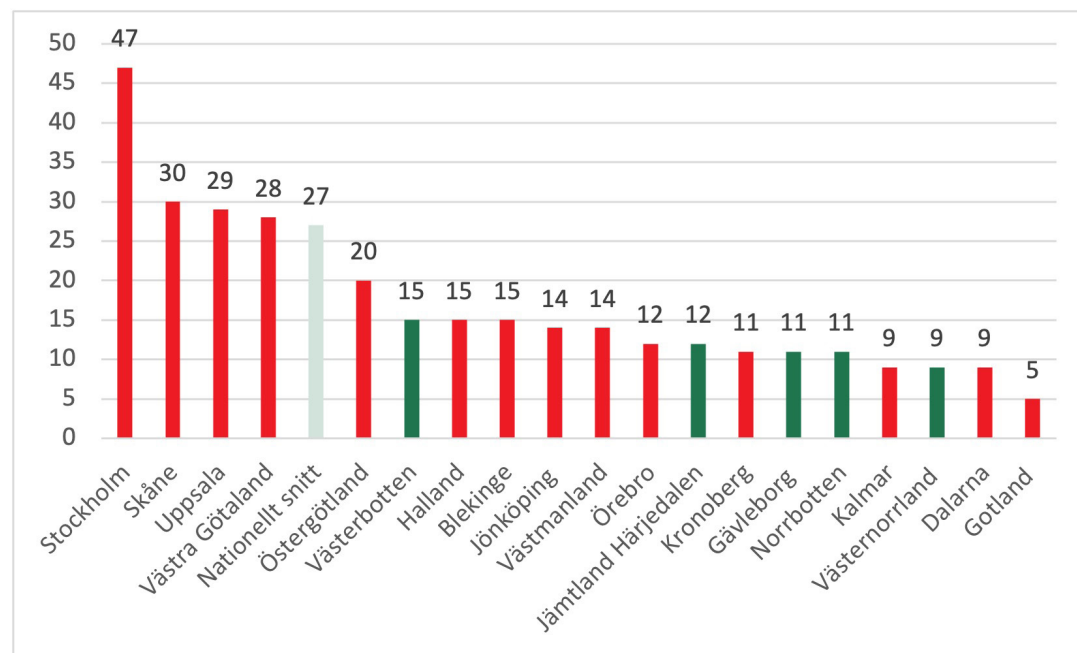
skäl att satsa på t.ex. Malmbanan. Det är viktigt att se till hela den civila beredskapen. Vad skulle exempelvis hända om möjligheterna till export från norra Sverige skars av?

SJ är ett statligt bolag som ska gå med vinst. Bolagets avkastning på operativt kapital ska vara minst 7 procent per år, någonting man 2024 uppnådde med god marginal.⁸⁶ Bolaget ingår inte i de statliga bolag som har ett s.k. samhällsviktigt uppdrag. Det är anmärkningsvärt med tanke på hur viktig tågtrafiken är både för persontransporter, svensk export och inte minst det svenska totalförsvaret.

Kollektivtrafiken står still

Marknadsandelen för kollektivtrafik ligger lägre för alla de fem Norrlandslänen jämfört med det nationella snittet. Men snittet drivs upp av storstadsregionerna och Norrlandslänen sticker inte ut särskilt jämfört med andra regioner. Norrbotten och Västerbotten är de två regioner där invånarna i högst grad anser att deras möjligheter att resa kollektivt förbättrats det senaste året.⁸⁷

Figur 8. Kollektivtrafikens marknadsandel per region, procent

Källa: Kollektivtrafikbarometern, Årsrapport 2024.

En studie från Svensk Kollektivtrafik visar att de främsta faktorerna för att få fler resenärer i 16 undersökta städer att välja att åka kollektivt är hög turtäthet och lång öppetid, alltså resor sent på kvällen.⁸⁸ Det finns skäl att tro att det gäller även de som bor längre från en tätort.

Om kollektivtrafiken ska kunna göra skillnad för människor som bor på landsbygd och i glesbygd behöver den byggas ut och utvecklas. Då kan den på allvar fungera som ett trovärdigt komplement och bidra till ökad flexibilitet och minskat bilåkande. Kan-ske kan det göra att barnen kan gå på fritidsaktiviteter där det annars hade varit svårt

⁸⁶ Skr. 2024/25:140 2025 års redogörelse för företag med statligt ägande.

⁸⁷ Svensk Kollektivtrafik (2025), *Kollektivtrafikbarometern*, Årsrapport 2024.

⁸⁸ Svensk Kollektivtrafik, Tyréns AB (2024), *Vad ökar resandet? Jämförande korrelationsanalyser mellan upplevd kvalitet (Kollektivtrafikbarometern) och produktionsfakta (Flowmapper)*.

att både lämna och hämta, eller kanske kan det göra att familjen kan klara sig med en bil istället för två? Att ge gymnasieelever rätt till skolskjuts på samma villkor som elever i grundskolan skulle också underlätta vardagen för många.

Flera regioner har testat nya metoder och genomfört pilotprojekt för att öka det kollektiva resandet och för att bättre utnyttja de resurser som redan finns. Det kan t.ex. handla om anropsstyrd kollektivtrafik, att ge alla möjlighet att åka med skolbussar i mån av plats, behovsanpassade på- och avstigningsplatser eller offentliga samåkningstjänster.

Det finns också inspiration att hämta från våra grannländer. I Korsholms kommun i Finland finns en s.k. byabuss som beställs dagen innan resa. Bussen kör regelbundna turer längst fem bestämda rutter, men ger utrymme för individuell service, som att bli hämtad och lämnad utanför dörren. I Oslo genomfördes 2018 ett pilotprojekt där kommunen och en lokal fotbollsklubb ordnade med transport för de barn som ville delta i träningen. Minibussar körde barnen till fotbollsträningen och sedan hem.⁸⁹

Vägtrafiken är undermålig

På många håll är det helt nödvändigt att till vardags transportera sig med bil. Tyvärr är stora delar av Sveriges vägnät undermåligt. Det blir mer trafik och tyngre fordon samtidigt som allt fler vägar börjar uppnå sin tekniska livslängd.⁹⁰ På vissa håll är underhållet mycket eftersatt. Riksförbundet M gjorde 2022 en kartläggning över Sveriges vägnät och konstaterade att det råder en stor skillnad i vägkvalitet mellan norr och söder. Vägar i skogs- och glesbygdslänen är påtagligt sämre och allra sämst är vägarna i Norrbotten, och Västerbotten. Några av de vägar som särskilt pekas ut är länsvägarna 314 och 336 i Jämtland och länsvägarna 392, 373 och 356 i Norrbotten.⁹¹

Att lyfta över den tunga godstrafiken till järnvägen är ett sätt att lätta på trycket på vägarna. Men vägunderhållet måste också skötas. Trasiga vägar med ojämnt underlag skapar inte bara irritation, utan är ett hinder för regional utveckling och transport för industrierna. Ytterst är det en fråga om trafiksäkerhet.

En viktig åtgärd för att minska transportsektorns klimatpåverkan är att ställa om vägtrafiken till eldrift. Det kräver förutom ekonomiska förutsättningar att de praktiska förutsättningarna finns. Idag återfinns de kommuner med lägst andel elbilar i Norrland; Dorotea, Sorsele och Strömsund har mindre än 1 procent elbilar. I Dorotea nyregistrerades inte en enda elbil under 2024. Det kan jämföras med Solna, Täby och Danderyd som alla har över 20 procent elbilar.⁹²

Laddstationerna för elbilar behöver ligga tätare för att de ska kunna användas. Fördelningen av antalet laddstationer är ojämnt fördelad mellan storstadsregioner och glesbygd. Idag saknas främst snabbladdare i Norrlands inland.⁹³ Detta trots att människor i glesbygd ofta är utelämnade till att resa med bil.

⁸⁹ Ånge kommun, IUS innovation (2024), *Kollektivtrafik för alla (även) i landsbygd*.

⁹⁰ Trafikverket 2024:078 *Trafikverkets underhållsplan för åren 2024-2027*.

⁹¹ Riksförbundet M, msverige.se, (2022-09-13), *Ny ranking: Här är landets sämsta vägar*.

⁹² Trafikanalys 2025:2, *Fordon i län och kommuner 2024*.

⁹³ Trafikverket, trafikverket.se (2025-05-21), *Snabbladdare för elfordon*.

En skattepolitik som inte lyckas utjämna orättvisor

Det finns en skatteorättvisa mellan landets kommuner som tar sig uttryck genom orättvisa villkor. Idag är det uppenbart att systemet för kommunalekonomisk utjämning inte uppfyller målet och att det finns betydande skatteskillnader mellan kommuner och regioner som inte kan förklaras av högre ambitioner eller lägre effektivitet. Det indikerar att den nuvarande utjämningen är otillräcklig.

2022 tillsattes en parlamentarisk kommitté för att säkerställa att systemet för kommunalekonomisk utjämning ger kommuner och regioner likvärdiga ekonomiska förutsättningar att tillhandahålla välfärd och annan kommunal service, trots skillnader i skattekraft och strukturella förutsättningar. Betänkandet överlämnades den 2 juli 2024.⁹⁴

Kommitténs förslag innebär att utjämningen mellan kommuner och regioner ökar. Med förslaget får vi en större utjämning i kostnader mellan kommuner och regioner. Samtidigt kommer staten (när regleringsposten minskar) att bidra med mer till inkomstutjämningen vilket innebär att omfördelningen i inkomstutjämningen minskar något. Vänsterpartiets representant i kommittén gjorde bedömningen att detta var så långt det var möjligt att komma i en parlamentarisk enighet kring en ökad likvärdighet mellan kommuner och regioner och partiet ställde sig därför bakom kommitténs slutsatser och förslag. I ett särskilt yttrande klargjordes dock risken för att betydande skillnader i skattesatser kommer att kvarstå även efter utredningens förslag, som inte kan förklaras av högre ambition eller lägre effektivitet.

Systemet har nu utretts och förbättrats/förändrats ett antal gånger de senaste decennierna. Men skillnaden mellan den högsta skattesatsen och den lägsta är fortsatt runt 6–7 kronor och består i princip i oförändrad utsträckning över tid. Detta innebär att utan utjämning och förbättringar av systemet så skulle skillnaderna ha ökat, men systemet har inte lyckats bidra till att vända utvecklingen i någon större grad.

Utjämningens syfte är att ge förtroendevalda i samtliga kommuner och regioner likvärdiga strukturella förutsättningar att förse invånarna med en likvärdig service. Skillnader i strukturella förutsättningar i olika delar av landet ska inte vara avgörande för kvaliteten på äldreomsorg, skola, vård eller barnomsorg, eller att invånarna får högre skatter för samma kvalitet. Det är själva grundidén bakom utjämningen.

Idag är det uppenbart att kommuner och regioner som möter olika strukturella förutsättningar också möter olika möjligheter att bedriva kommunal och regional verksamhet, givet samma skattesats. Det behövs ett betydligt bredare grepp och en politik vars uttryckliga syfte är att ta bort skatteskillnader som inte direkt kan hänföras till bristande effektivitet eller högre ambitioner. I dagens system är det tvärtom, skattegapet som blir resultatet av dagens utjämningssystem antas helt enkelt bero på dessa skillnader, trots att det är tydligt att så inte är fallet. Det behövs sålunda göras ett omtag på hela det kommunala skatteutjämningssystemet och inte justeringar i marginalen på det befintliga för att komma till rätta med det betydande skattegapet som finns idag.

Sammantaget innebär utredningens förslag ett litet steg i rätt riktning, men tyvärr långt ifrån tillräckligt. På samma sätt har tidigare utredningar och förslag bara lett till att skatteorättvisan inte har ökat ytterligare.

⁹⁴ SOU 2024:50, *Nätt och jämnt, Likvärdighet och effektivitet i kommunsektorn*.

Slutsatser

Det finns ett genomgående tema för de områden vi har valt att lyfta i rapporten – Norrland ger, men får allt för lite tillbaka. Norrland är inte en homogen region. Förutsättningarna skiljer sig åt från norr till söder, från kust till inland, från kommun till kommun. Problem, förutsättningar, resurser och tillgångar ser olika ut. Samtidigt finns en gemensam faktor i att hela Norrland ligger långt från Rosenbad. Att inte en enda av ministrarna i Kristerssonregeringen är bosatt i Norrland kan ge en fingervisning om hur stort intresset och kunskapen om frågor som rör Norrland är.

Den gröna omställningen har goda förutsättningar att förändra maktobalansen. Om den organiseras rätt. I annat fall riskerar vi att det koloniala förhållningssättet till Norrlands naturresurser upprepas.

Många av de förslag vi presenterar gynnar stora delar av Sverige. Kommuner som upplever likartade problem återfinns över hela landet. Men de demografiska förutsättningarna i kombination med långa avstånd och rika naturresurser gör Norrland unikt. Därför behövs en sammanhållen politik som syftar till att på invånarnas villkor återföra de värden Norrland skapar.

Förslag för att sätta Norrland i centrum

Arbetsgruppen för projektet Norrland i centrum presenterar nedan 30 förslag som vi menar är angelägna för att sätta Norrland på den politiska intressekartan. Vi gör inga anspråk på att lösa alla problem. Men vi vill rikta strålkastarljuset på den orättvisa fördelning där Norrland bär resten av Sverige på sina axlar. Ett modernt och hållbart samhälle kräver att kommuner med egna intäkter kan erbjuda den samhällsservice medborgarna förväntar sig. Vi vill se ett politiskt samtal om ägande och inflytande och om koloniala strukturer. Ett sådant samtal måste utgå från och ledas av dem av oss som faktiskt bor i Norrland. Målet är en rättvis fördelning och livskraftiga kommuner med tillräckliga resurser för att erbjuda sina invånare ett gott liv.

För en större andel av värdet

Kravet på en produktionsbaserad ersättning har funnits med länge i Vänsterpartiets politik, men har aldrig konkretiserats. Vi i arbetsgruppen har tagit det ett steg längre och lägger fram ett utförligt förslag på hur en sådan modell skulle kunna se ut. Vår modell innebär en strukturell förändring som ger betydande intäkter lokalt.

Våra förslag ger inte bara mer tillbaka, utan skapar också ett större incitament för människor att ställa sig bakom utbyggnaden av förnybar energi i sitt närområde. Förslagen gäller befintlig såväl som nybyggd kraftproduktion. Sammantaget omfattar våra förslag för återbäring av naturresurser nästan 10 miljarder kronor, varav 6 miljarder kronor som skulle gå direkt till Norrland. Se förklaring av förslagen nedan.

Tabell 2. Återbäring, miljarder kronor

Återbäring, miljarder kronor	Riket	Norrland
Fastighetsskatt elproduktionsanläggningar	1,2	0,9
”Femöringen” ⁹⁵	6,9	4,2
Skatt på skogen	1	0,4
Höjd mineralavgift 5 %	0,5	0,5
Summa	9,6	6,0

Ovanstående tabell är *ett exempel* på hur stora intäkter våra förslag skulle kunna ge, t.ex. om mineralavgiften höjdes till 5 procent.

1. Fastighetsskatten för elproducerande fastigheter ska stanna lokalt.

Vårt förslag innebär en kommunalisering av intäkterna från fastighetsskatten för energiproducerande fastigheter. Av de totala skatteintäkterna 2023 kommer 67 procent från de fyra nordligaste länen. I vårt förslag ingår inte kärnkraften eftersom det saknas kärnkraftverk i norra Sverige.

⁹⁵ Beräkningarna för ”femöringen” för riket utgår från Energimyndighetens kortsiktsprognos och hur mycket el verken förväntas producera per år under perioden 2025–2027, medan beräkningen för Norrland baseras på elproduktionsstatistik per län år 2022. Detta eftersom beräkningarna för 2025–2027 inte går att regionalisera då den baseras på en prognos som inte fördelar produktionen på ett sådant sätt.

2.5 öre per producerad kWh ska gå till kommunerna via energiskatten.

För att energiproduktionen på riktigt ska kunna bidra till de kommunala behov som finns föreslår vi att 5 öre per producerad kWh går till kommunerna via energiskatten (kärnkraften undantagen). För att det inte ska uppstå en omotiverat stor skillnad i intäkter mellan grannkommuner med liknande förutsättningar föreslår vi att intäkterna fördelas enligt modellen 70 procent till kommunen och 30 procent till regionen. Det möjliggör dessutom att intäkterna både kan användas för kommunala och regionala behov. Vi ser att det i enstaka fall kan behövas göras särskilda undantag där regionen får merparten av intäkterna. En förutsättning för att modellen ska fungera är att den står utanför det kommunala utjämnningssystemet.

3. Beskatta försäljning av skog där fastigheten finns.

Enskilda näringsidkare som skattar på inkomst från skogen ska göra det i den kommun där skogsfastigheten finns, inte i ägarens hemkommun. Eftersom det saknas tillräcklig tillgänglig statistik är våra beräkningar gjorda utifrån vissa antaganden. Beräkningarna gäller enbart fysiska personer, inte aktiebolag.

Om man utgår ifrån den genomsnittliga skattesatsen på förvärvsinkomster 2023 så skulle skatteintäkterna från fysiska personers slutavverkning av skog kunna vara mellan 2,5–3,2 miljarder kronor. Det skulle motsvara omkring en miljard kronor som omfördelas från ägarens hemkommun till skogslänet. Detta skulle framför allt innebära en omfördelning till de län med en förhållandevis stor andel utboäggande.

4. Höj mineralersättningen betydligt.

Gruvbolagen bör tvingas betala en större andel av sina vinster till lokalsamhället. Vi föreslår därför en betydande höjning av mineralersättningen. Den exakta nivån behöver utredas närmare. Exempelvis ska inte LKAB tvingas stänga gruvor eller avstå nya gruvetableringar på grund av en allt för hög ersättning.

Som exempel skulle en höjning från dagens 2 promille till 5 procent ge ca en halv miljard kronor att använda för kommunala och regionala behov. Av intäkterna ska 5 procent gå till berörda markägare och samebyar. Vår utgångspunkt är att markägarna ska få lika mycket eller något mer än dagens ersättning på 1,5 promille av värdet av de mineral som bryts. Resterande medel ska fördelas till kommunen respektive regionen enligt principen 70-30. I enstaka fall kan det behövas göras särskilda undantag där regionen får merparten av intäkterna.

Vårt förslag gäller befintliga såväl som nya gruvor. För befintliga gruvor bör mineralavgiften höjas stegvis under en femårsperiod. Vårt förslag innebär också att mineralavgiften minskar proportionerligt om de brutna mineralerna vidareföredlas lokalt. Det finns ett stort värde i att de mineral som bryts också kan skapa arbetstillfällen i den vidare processen. Att mineral kan vidareföredlas i nära anslutning till brytningen minskar även transporter och är ett steg mot en mer hållbar gruvindustri, både ekologiskt och socialt.

5. Ingen markanvändningsutveckling inom gruvidrift eller energisektorn ska ske utan FPIC och hänsyn till lokalsamhället.

Lokalsamhällets roll är avgörande för att inte skapa splittring i samhällen där alla är beroende av varandra. Fritt och informerat förhandssamtycke (Free, Prior and Informed

Consent, FPIC), är en grundläggande folkrättslig princip som rör relationen mellan stater och urfolk. Det innebär att berörda samer har rätt att bli konsulterade och informerade och har rätt att fatta beslut i frågor som berör dem och deras rättigheter. Syftet är att nå en samförståndslösning i de fall frågor som rör urfolks marker, territorier och naturresurser. För att överbrygga motsättningar är det viktigt att den typen av samförståndslösningar även inkluderar andra invånare i lokalsamhället.

För en fungerande arbetsmarknad och bostadsmarknad

6. Topplån för småhus.

Boverket har föreslagit en stödmodell med topplån för småhus för att öka byggandet på landsbygden.⁹⁶ Syftet är en finansieringsmodell för att minimera risktagandet för enskilda hushåll utan att lägga stora ekonomiska åtaganden på stat eller kommun. I praktiken är det ett statligt topplån med delvis kommunalt förlustansvar för uppförande och ombyggnad av egna hem.

7. Ändra nedskrivningsreglerna.

Nedskrivningsreglerna beskrivs av många kommuner som ett av de största hindren för nybyggnation. Många gånger är kraven på nedskrivningar dessutom helt onödiga då husen byggs för att förvaltas över tid, inte säljas vidare. Vi föreslår att nedskrivningsreglerna ses över i syfte att fler hyresbostäder ska byggas i landsbygdskommuner.

8. Statligt stöd för provboende.

Arbetsförmedlingen beskriver hur det krävs sänkta trösklar för att människor ska vilja ta det stora beslutet att byta bostadsort. En rad kommuner har valt att erbjuda gratis boende under en period för att locka arbetskraft. I de flesta fallen riktar sig erbjudandena till vårdpersonal. I Storuman erbjuds t.ex. personal som kommer från annan ort och vill arbeta inom vård- och omsorg gratis boende under sommaren. Vilhelmina erbjuder istället gratis boende i tre månader om man flyttar till kommunen från en annan del av Sverige och får jobb inom kommunal verksamhet.⁹⁷ Vi föreslår ett statligt stöd som kommuner kan söka för att subventionera boende under en period för de som vill prova på att bo på annan ort.

9. Ett rättvist system för arbetskraftsinvandring.

Den gröna omställningen väntas medföra en stor inflyttning från utlandet. En väl fungerande arbetskraftsinvandring kan bidra till utveckling och en stärkt ekonomi och arbetsmarknad. För att motverka arbetslivskriminalitet, lönedumpning och att människor utnyttjas krävs ett hållbart system. Det innebär bl.a. att arbetstillstånd endast ska ges till de branscher där det råder arbetskraftsbrist, att heltidsanställning ska vara krav och att arbetskraftsinvandrare som drabbats av missförhållanden eller konkurser ska få stanna i Sverige så länge tillståndet räcker för att ges möjlighet att söka en ny anställning.

10. Öka antalet utbildningsplatser inom folkhögskolan, den kommunala vuxenutbildningen och yrkeshögskolan.

Möjliggör för fler att utbilda sig, vidareutbilda sig eller byta bana. Den gröna omställningen kräver en fungerande kompetensförsörjning, men det gör även

⁹⁶ Boverket (rapport 2019:11), Finansiering av ny- och ombyggnad av bostäder på landsbygden.

⁹⁷ Björn, W. (2025-06-25) SVT Nyheter Västerbotten, Kommuner lockar med gratis boende – Thea flyttade 85 mil till Vilhelmina.

vård- och omsorgsyrlen och andra välfärdsyrken. En aktiv arbetsmarknads- och utbildningspolitik är en förutsättning för att arbetskraften har den kompetens som efterfrågas. Antalet utbildningsplatser behöver helt enkelt öka.

11. Statligt stöd till förskolor i glesbygd.

Barn som bor i glesbygd har rätt till en likvärdig förskola på samma villkor som andra barn. För att det inte ska innebära en orimligt lång restid kan det ibland vara aktuellt med särskilda lösningar. Vi vill se statligt stöd för barnomsorg i extrem glesbygd. Som ett första steg föreslår vi att det tillsätts en utredning om detta.

För en schyst välfärd och offentlig service

12. Skrota nedskärningarna på sjukhuset i Sollefteå.

Sollefteå kommun har efterfrågat en samverkan mellan stat och kommun för att säkerställa att akutsjukvården inte behöver lägga ner. Stat och kommun bör avsätta 23 miljoner kronor vardera i enlighet med förslaget för att täcka upp för de 46 miljoner som saknas.⁹⁸

13. Garantera akutsjukvård i hela landet.

Det behövs ett större statligt ansvar för finansieringen av sjukvården. Det innebär bl.a. att det måste finnas en grundläggande finansiering trots att befolkningsunderlaget svikt- ar. Styrningen över hälso- och sjukvården ska fortsatt ligga hos regioner och komm- uner. Däremot behöver staten ta ett större ekonomiskt ansvar för att kunna garantera hela befolkningen en bra vård. Ett sätt att uppnå det är att förtydliga förväntningarna på sjukvården, det behövs helt enkelt nyckeltal för att inte människor ska dö i onödan på väg till akuten. Det kan handla om akutsjukhusens placering och dimensionering, möjlighet till sjuktransporter av patienter utifrån patientsäkerhet, maximalt avstånd eller tid för att ta sig till akutsjukvård, tillgång till ambulanshelikoptrar då avståndet är för långt och liknande. Vi vill se en normering som ger regionerna ekonomiska och praktiska möjligheter att bedriva den vård som behövs.

14. Förbjud hyrpersonal i vård och omsorg och gör en plan för hur det ska gå till.

Hyrpersonal i vård och omsorg kostar regioner och kommuner miljardbelopp. Det är pengar som istället ska gå till en bättre sjukvård och omsorg och mer personal. För att ett stopp ska vara möjligt krävs att man vidtar åtgärder för att motverka personalbrist. Det innebär t.ex. att antalet utbildningsplatser måste öka och att fler måste se det som attraktivt att arbeta inom vård och omsorg, framför allt i de regioner där problemen med hyrläkare är som störst. Ett första steg är att sätta konkreta mål för hur hyrperson- alen ska minska samtidigt som behovet av personal tillgodoses på annat vis.

15. Skriv av studielån för vårdpersonal i glesbygd.

Gör det mer attraktivt för vårdutbildad personal att bo och arbeta i glesbefolkade regioner. Varje år ska 1/10 av studieskulden skrivas av, så att hela studieskulden är avskriven efter 10 års tjänstgöring.

16. Arbetstidsförkortning för vårdpersonal i Norrland med fokus på glesbygd.

För att öka attraktiviteten för att arbeta inom vårdyrken på orter där det idag saknas folk vill vi se försök med arbetstidsförkortning. Vi ser gärna försök på olika orter, men med fokus på glesbygd och inlandskommuner.

⁹⁸ Sollefteå kommun, solleftea.se (2025-03-17), Sollefteå kommun vänder sig till staten för att säkra akutvård och totalförsvär.

17. Öka antalet servicekontor.

Det behövs en ökad statlig service, inte minskad. Det gäller både i regioner som står i begrepp att expandera och på platser som annars riskerar att få en minskad närhet till statlig service.

18. Arbetsförmedlingar i hela landet.

Det ska vara möjligt att få träffa en arbetsförmedlare vid ett fysiskt möte oavsett vilken kommun man bor i.

19. En statlig strategi för samhällsservice.

En förutsättning för att människor ska vilja bo och leva på en plats är tillgängligheten till viktiga verksamheter. Det handlar både om offentlig verksamhet som vårdcentraler, arbetsförmedling osv., men också om butiker, bensinmackar och mataffärer. Många gånger är den offentliga verksamheten en förutsättning för det privata näringslivet, inte minst på en mindre ort. Vi vill se en statlig strategi för hur både offentlig och privat samhällsservice ska finnas tillgänglig i hela landet.

För en utbyggd infrastruktur**20. Förstatliga järnvägen.**

Det behövs en ökad kontroll över helheten på Sveriges järnvägar. Vi måste kunna lita på att tågen går som de ska, även på sträckor som inte är lönsamma. Godstrafiken måste få förutsättningar att flyttas över till spårtrafik och persontågen måste gå i tid. Privatiseringen av tågtrafiken var ett misstag och nu ser vi resultatet i form av ett enda stort marknadsmisslyckande.

21. Ge SJ ett samhällsviktigt uppdrag.

SJ måste kunna drivas utifrån samhällsnytta istället för marknadsmässiga villkor.

22. Norrländskt järnvägspaket.

Det finns stora behov av att rusta upp och bygga ut det befintliga järnvägsnätet. Vi vill se ett norrländskt järnvägspaket, bestående av omfattande satsningar på Inlandsbanan, Norrbottniabanan, Nya Ostkustbanan och Malmbanan. Vi vill även se ett ökat samarbete med Norge och Finland för ökad järnvägstrafik mellan länderna.

23. Halvera banavgifterna.

Nya industrietableringar i norra Sverige är beroende av en fungerande transportinfrastruktur. För att flytta över godstrafik från lastbil till järnväg föreslår vi att banavgifterna halveras.

24. Ge gymnasieelever rätt till skolskjuts.

Idag har elever i grundskolan rätt till skolskjuts. Det gäller däremot inte elever i gymnasieskolan. Även gymnasieelever ska ha rätt att kunna ta sig till sin utbildning oavsett om det går några bussar eller om familjen äger en bil.

25. En statlig strategi för ökat kollektivt resande på landet.

Det behövs ett samlat grepp om hur det kollektiva resandet kan öka även i regioner där bilen är första alternativet.

26. Rusta upp undermåliga vägar.

Vi vill se riktade satsningar för att vidmakthålla vägnätet på landsbygden.

För en hållbar besöksnäring**27. Förbjud nöjesflyg med helikopter i fjällen.**

Att turista i fjällområden med hjälp av helikopter marknadsförs som ett sätt att komma nära tystnaden och naturen. Men helikopterfärderna bidrar till negativ klimatpåverkan och stör rennäringen, inte minst under kalvningsperioden. Det finns många verksamheter där helikoptern är ett viktigt redskap för t.ex. näringsidkare och fjällräddning. Men att använda helikopter enbart för nöjesflyg så som heliskiing eller exklusiva fiskeresor är inte motiverat. Fjällen är ingen lekstuga för lyxturister.

28. Inför bäddavgifter.

I flera städer i Europa finns s.k. bäddavgifter. Det är en liten extraslant som turister betalar för sitt boende. Pengarna bidrar till möjligheterna att hantera ökade kostnader för sånt som infrastruktur och service. Även om kostnaden för den enskilde är liten kan det sammantaget bli betydande summor. Att ge svenska kommunerna möjlighet att införa bäddavgifter skulle ge bättre förutsättningar för att upprätthålla den kommunala servicen under högsäsong, men också ge ökade incitament att satsa på en hållbar turistnäring.

För en rättvis skattepolitik**29. Halvera skatteklyftan.**

Skatteorättvisan mellan kommuner måste minska. En kommande regering måste se till att skatteorättvisan kraftigt reduceras. På sikt bör skatteklyftan åtminstone halveras.

30. Reglera fly-in, fly-out.

Att tillfälligt använda sig av arbetskraft som pendlar in till kommunen kan vara nödvändigt, t.ex. vid en större industrietablering. Men fly-in, fly-out-arbetskraft kan inte vara en permanent lösning på kompetensförsörjningen. Vi föreslår en modell där människor som långdistanspendlat under mer än ett år börjar skatta på sitt arbete i den kommun där man arbetar istället för där man är folkbokförd.

Avslutning

Vår kartläggning visar att Vänsterpartiet i många delar har en bra politik för norra Sverige. Det vi i arbetsgruppen för projektet Norrland i centrum efterfrågar är ett tydligare helhetsperspektiv och i viss mån även ett tydligare perspektiv på makt, ägande och naturresurser. Den gröna industriomställningen har alla förutsättningar att bidra till en mer rättvis fördelning av naturresurser och värdet på det som skapas, men bara om det görs rätt. För att det ska vara möjligt måste makten över Norrlands framtid ligga hos norrlandsborna.

Vänsterpartiet behöver ta en större roll i att forma samhällsutvecklingen i den gröna industriomställningen. Det berör både våra lokalpolitiker, men framför allt krävs ett övergripande perspektiv på nationell nivå. Staten måste kliva in och ta ett större ansvar för norra Sverige. Där ska Vänsterpartiet vara en drivande kraft.

En större andel av de värden som skapas måste stanna kvar lokalt. Inte minst för att öka acceptansen för den gröna omställningen. Det finns ett stort behov av att bygga hela Sverige starkt. Men om det ska vara möjligt måste mer av vad som produceras i Norrland också gå till dem av oss som bor och lever där.

Alla medborgare har rätt till välfärd och samhällsservice. När statsbidragen urholkas tvingas regioner och kommuner till permanenta nedskärningar. En större andel av värdet på det som skapas måste gå tillbaka lokalt. Det handlar inte om statliga allmosor, utan om att värdera hela landet. Norrland bidrar, men får alldeles för lite tillbaka. Vi vill vända på det – Norrland har rätt till sin andel. Eller som musikgruppen Euskefeurat sjunger i låten *Länge har vi väntat*:

*”Så Svea du ska lyssna noga på vad jag har sagt
För vi kontrollerar strömmen till var femte väggkontakt
Därför är det säkrast att vi får som vi vill
Annars kan inte vi lämna nån garanti att vi inte klipper till”*